

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Дипломски рад

Краљ Стефан Урош III Дечански

Ментор:

Проф. др Дејан Јечменица

Студент:

Саша Трифуновић ИС 00/94

Београд, 2020.

Садржај:

1. Увод.....	3
2. Ране године и одлазак код Татарског кана Ногаја.....	5
3. Млади краљ и побуна против оца.....	8
4. Прогонство и живот у Цариграду.....	12
5. Повратак у Србију.....	14
6. Сукоби након смрти краља Милутина.....	17
7. Краљ Стефан Урош III Дечански.....	20
7.1 Рат са Дубровником.....	21
7.2 Односи са Византијом и Бугарском.....	24
7.3 Битка код Велбужда.....	31
7.4 Сукоб са сином Душаном и смрт краља Стефана Уроша III Дечанског.....	38
8. Манастир Високи Дечани.....	43
9. Закључак.....	45
10. Списак извора и литературе.....	46

1. Увод

Тема овог дипломског рада је живот и владавина краља Стефана Уроша III Дечанског, једног од „најнесрећнијих“ владара из династије Немањића, владара који је имао ту несрећу да влада између две снажне историјске личности из ове династије, свога оца краља Милутина и свога сина, цара Душана. Иако је његова владавина трајала непуних десет година, Стефан Дечански је иза себе оставио дубок траг у историји српског народа. Стефан Урош III је био српски краљ који је владао од 19/6 јануара 1322. године до 21/8 септембра 1331 године. Као и сви Немањићи пре њега и он је одлучио да за живота подигне себи задужбину, манастир Високи Дечани по чијем имену ће у историји и народу постати познатији и као краљ Стефан Дечански.

Овај дипломски рад се по обиму и структури може поделити на два дела и то на део који говори о животу принца а потом краља Стефана Дечанског, почевши од тренутак доласка у Србију после татарског заробљеништва до његовог крунисања и други део који се односи на период његове владавине тј. од крунисања за краља српских и приморских земаља па до краја живота.

На самом почетку овог рада, а на основу извора којима располажемо, ће се покушати утврдити тачна година рођења краља Стефана Дечанског а потом и сазанти ко је заправо била његова мајка. У сачуваним изворима се углавном спомињу четири жене краља Милутина као и неколико датума рођења Стефана Дечанског. Управо и из тог разлога, ко је заправо била његов мајка и када је рођен, коришћени су они извори односно документа и то углавном у већини случајева ради се о политичким и државним документима у којима се провлачи питање полагања права на престо прворођеног сина краља Милутина, Стефана Дечанског, односно да ли он на основу свог порекла може да носи краљевску круну. На жалост као што је речено због недостатка извора за најранији период живота Стефана Дечанског односно до тренутка његовог одласка у татарско заробљеништво у својству таоца 1292/93 године ми готово и не знамо пуно тога. Први који нешто више говори и спомиње Стефана Дечанског управо од овога периода одласка у татарско заробљеништво јесте архиепископ Данило II у његовом делу „Животи краљева и архиепископа српских“. Наравно поред овог дела који је за нас можда један од важнијих извора за праћење живота младог краља постоје и као извор и дела појединих византијских историчара из овога периода као што су дела Нићифора Григора, Григорија Пахимера и др.

Буран период почетка 14. века у Србији, од којих је и грађански рат између краљева Драгутина и Милутина, довешће до тога да ће, по повратку из татарског заробљеништва своје место у историји српског народа на не тако славан начин заузети и Стефан Дечански. Убрзо по доласку у Србију принц Стефан Дечански се оженио бугарском принцезом Теодором а потом показавши своја достигнућа и своју бистроумност краља Милутин одлучује да га именује за престолонаследника дајући му титулу „младог краља“ и на управу зетску област којом су до тада и после углавном управљали будући наследници престола или неко из краљевске породице. Први значајан догађај који је увелико познат за овај период а односи се на Стефана Дечанског јесте његова побуна против оца краља Милутина а све по наговору једног дела српске властеле која је била незадовољна владавином краља Милутина. На жалост побуна се неславно завршила по Стефана Дечанског и то ослепљењем и протеривањем њега и његове породице у Византију у Констатнтинопољ, цару Андронику II Палеологу.

Након седмогодишњег прогонства у Цариграду, где му се успешно и изненада на необичан начин враћа вид, Сетфан који је у међувремену постао пријатељ са византијским царем Андроником, уз подршку појединих великодостојника српске православне цркве, понајвише тадашњим епископом Данилом, потоњим архиепископом Данилом II, враћа се у Србију где му краљ Милутин све опрашта и даје му на управ жупу Будимље.

Као важни извори за овај период боравка у изгнанству и повратка Стефана Дечанског у Србију као и његовог сусрета са оцем говоре коришћени су два најзанчајнија биографска дела писана из руку пера Данилових настављача и Григорија Цамблака.

Треба рећи да ова два извора данас представљају изворе првог реда која говоре о животу краља Стефана Уроша III Дечанског. Њихови аутори су савременици или живе у времену не тако далеке прошлости од живота самог краља Стефана Дечанског, па тако Данилови Настављачи су били савременици краља Стефана Дечанског и његовог сина Душана и углавном највише пишу за време владавине његовог цара Душана, док Григорије Цамблук пише негде скоро после седамдесет година од смрти краља Стефана Дечанског у време Стефана Лазаревића као игуман у манастир Дечана.

Убрзо после смрти краља Милутина, 29. октобра 1321 године, тачније после непуне два месеца на Богојављање 1322 године Стефан Дечански је крунисан за краља свих српских и приморских земаља под именом краљ Стефан Урош III. Управо од тада почиње период његовог краљевања од неких скоро непуних десет година. За ових десетак година владавине краљ Стефан Дечански је већи део водио борбе, како у самој земљи са рођацима око престола тако и са суседима око заштите територијалног интегритета земље. На крају је у свим тим сукобима краљ Стефан Дечански изашао као победник. Поред рата са Дубровником, у два наврата, и са босанским баном, за краља Стефан када је у питању спољна политика тадашње Србије велики значај имају и односи са Византијским царством посебно у јеку тамошњег грађанског рата. Ипак најважнији догађај његове владавине по чему је понајвише можда остао упамћен јесте битка код Велбужда 28. јула 1330. године са бугарским царем Михаилом II Шишманом, мужем његове сестре Ане. У овој битки код Велбужда, српски војници су, и поред своје малобројности у односу на огромну бугарску војску, извојевали за Србију велику победу где се поред краља Сетфана и најамника понајвише истакао и његов син „млади краљ“ Душан. Треба рећи да је после ове победе краљевина Србија ојачала свој положај на Балкану и још више учврстила оне темеље државе које јој је крајем 13 века ударио краљ Милутин, а исто тако дала простора и снагу за наредна будућа освајања која ће историјским околностима извојевати син краља Стефана Дечанског будући цар Стефан Душан Силни. Поред најважнијих извора која нам највише говоре о успеху српске војске код Велбужда, односно о краљу Стефану Дечанском, а то су Данилови настављачи и Григорије Цамблук као и тадашњи византијски историчари Нићифора Григора и Јована Кантакузина треба поменути и дело Мавра Орбина „Краљевство Словена“ у коме писац поред владавине краља Стефана описује и сликовито приказ битке код Велбужда.

После ове битке код Велбужда краљ Стефан Дечански је у Србији створио велики број непријатељ првенствено код српске властеле, због неповољног потписаног мира са Бугарима, што је проузроковало да на њега побуну подигне и његов син млади краљ Душан тада као обласни господар зетске области. После успешне побуне и брзог заробљавања краља Сетфана са породицом у тврђави у Звечану, уследило је брзо крунисање Душана за краља а потом за два месеца и из неразјашњених околности још бржа смрт краља Сетфана Дечанског. Неразјашњена смрт краља Стефана Уроша III остала је до дана данашњег под велом тајне.

2. Ране године и одлазак код Татарског кана Ногаја

Краљ Стефан Урош III Дечански је најстарији син, краља Милутина млађег сина краља Уроша I који по правилу примогентуре (најстарији син наслеђује престо) званично није био предвиђен за наследника престола. У време рођења Стефана Дечанског, 1275. године¹, почели су сукоби у краљевској породици између старог краља Уроша I и будућег краља Драгутина, одређеног за наследника Рашког престола. Стефанова браћа од стрица, Драгутинови синови, Урошиц и Владислав, сматрани су, као потомци старије династичке гране, потенцијалним наследницима престола због чега за Стефана Дечанског, није било великих изгледа да би он могао ући у трку за наследника престола. Још један разлог таквог закључивања, поред тога на ком месту је био у реду за наслеђивање српског престола, посредно сведочи и чињеница да о његовој мајци и њеном пореклу готово ништа не знамо, што би под претпоставком било немогуће да је тадашњи брак принца Милутина био предмет краљевске политике. Из тог Милутиновог брака вероватно да је била рођена и Стефанова сестра, Ана (Неда), супруга потоњег бугарског цара Михаила Шишмана. Оно што је посебно занимљиво када је у питање рођење и порекло права наслеђивања престола Стефаново јесте да западни извори готово једнодушно сматрају Стефана Дечанског незаконитим односно ванбарчним сином краља Милутина. О томе сазнајемо из неколико таквих извора као што је нпр., од анонимног описа прилика на Балкану из 1308 године у којем се помиње да је Стефанова мајка била једна од наложница будућег краља Милутина (*comuni muliercula*)², као и из сведочанства барског архиепископа Гијома Адама из 1332. године³, у чему су поједини католички извори сагласни у погледу тврдње да је Стефан бистард, или да је рођен у моргантском браку. Исти проблем касније видимо и у једном писму папе Јована XXII 1332. године а односи се по питању планова о склапању брака између краља Стефана Дечанског и Бланке, ћерке Филипа Тарентског, у коме се оживљава сумња у краљево порекло, где се вели „да би краља, премда рођеном у моргантском браку, ваљало ипак признати као законитог ако прихвати католичку веру“⁴. О томе да је папска курија имала одређене извештаје о пореклу Стефана Дечанског налазимо и у историји сплитског патриција Михе Мадиева де Барбезаниса⁵, који каже како је у једном тренутку краљ Милутин настајао да озакони свог незаконитог сина Стефана. Сам тај тренутак је могао најпре бити у време када га је краљ Милутин успоставио у звање „младог краља“ и када је желео да добије признање Стефанове титуле од паске курије, што значи самим тим да је курија у том тренутку онда морала бити детаљно обавештена о приликама Стефановог рођења и његовој легитимности.

¹ *Византијски извори за историју народа Југославије*, том VI, обрадили Љ.Максимовић, И. Ђурић, С. Ћирковић, Б. Ферјанчић, Н. Радошевић, Београд 1986. стр.211. нап.115

² *Византијски извори за историју народа Југославије*, том VI, стр.40, нап. 82

³ ВИН VI, стр.40, нап.82

⁴ Исто, стр.40, нап.82

⁵ ВИН VI,стр. 41, нап.82

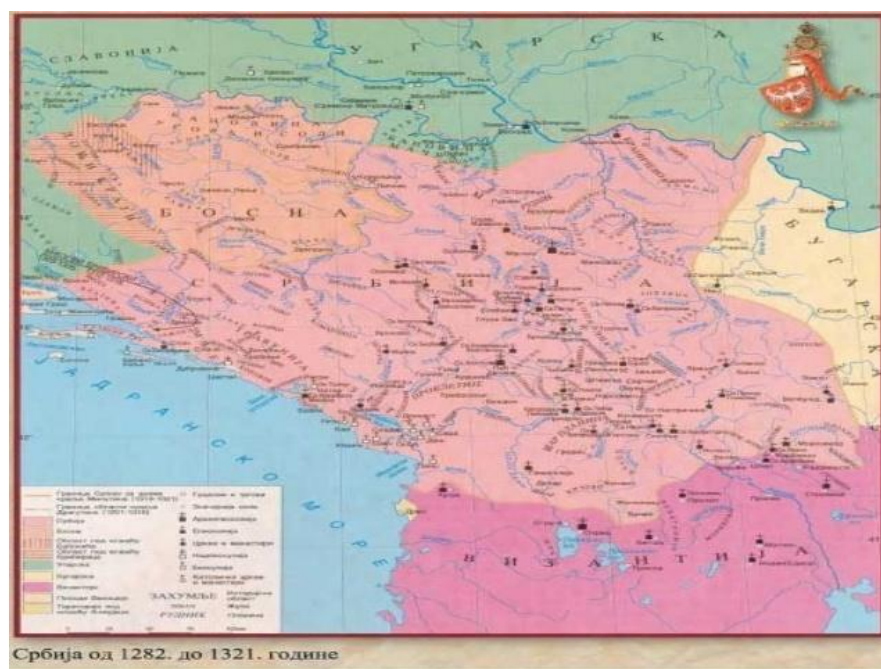
Што се тиче званичног става Византијског царства, односно Цариграда, по овом питању не може се рећи да није био занемарљив. О њему сазнајемо најпре из вести византијског историчара Георгија Пахимера који помиње први Милутинов брак, склопљен пре брака са ћерком господара Тесалије севастрокатора Јована I Анђела која се звала Јелена.⁶ Према Пахимеру Милутинова прва жена је била жива све до времена склапања брака са Симонидом, што је краљеве касније бракове према византијском законодавству чинило неважећим. На основу свега овога, чини се најприхватљивијим тумачење према којем су Стефан Дечански и његова сестра Ана били деца из првог брака краља Милутин, склопљеног са неком српском властелинком највероватније по имену Јелена. Треба напоменути и то да се у капели у приземљу улазне куле у манастиру Ђурђевим Ступовима налази фреска женске особе која је представљена као прва супруга краља Милутина, а у натпису покрај њеног лика стоји име Јелена за коју се може највероватније слободно веровати да је то та властелинка мајка Стеафна Деачанског. Након што је краљ Милутин после државног сабора у Дежеви 1282. године преузео власт од брата Драгутина он је одлучио да поново склопио нови, овога пута „династички“ брак и то са Тесалком, која се кратко задржала у Србији јер је враћена оцу негде крајем 1283. године. После овога брака Милутин одлучује да се жени са угарском принцезом Јелисаветом, млађом сестром Драгутинове жене Каталине, међутим и и тај брак је био кратког века јер се пре августа 1284. године Милутин по четврти пут жени и то са бугарском принцезом Аном Тертер са којом ће остати у браку до 1299. године када ће се крајем те године оженити највише из политичких разлога са византијском принцезом Симонидом Палеолог ћерком Византијског цара Андроника II. Било као било, на основу бракова које је краљ Милутин склапао после сабора у Дежеви можемо закључити да први брак из кога су се највероватније родили Стефан и Ана није био династички, јер не видимо зашто би било потребно да се краљ Милутин касније залаже на западу за признавање законитости свог првенца ако је овај био рођен у браку са тесалском принцезом или с Аном Тертер како неки историчари наводе. Што се тиче друге деце које је краљ Милутин имао поуздано се зна да је имао само још једног преживелог сина, Константина, који је рођен знатно после Стефана и то највероватније из брака с бугарском принцезом Аном Тертер, што би разлика у годинама између Стефана и Константина била најмање десет, вероватно и више. Што се тиче тачне године Стефановог рођења важно је указати на посредан податак који се налази у спису византијског историчара Нићифора Григоре. Приповедајући о Стефановом браку са Маријом Палеолог, Нићифор Григора каже да је краљ, када се крајем 1325. или почетком 1326. године оженио, имао педесет година, а његова невеста дванаест.⁷ Децембра 1324 године цар Андроник II је издао повељу манастиру Хиландару у којој назива Стефана Дечанског зетом, што значи да је те 1324 године српски краљ био ожењен царевом рођаком Маријом Палеолог.⁸ Ова комбинација Григориних вести и поменуте повеље доводи нас до 1275. годину као вероватне године Стефановог рођења.

⁶ ВИН VI, стр. 39, нап. 81

⁷ ВИН VI, стр. 211, нап. 115

⁸ ВИН VI, стр. 195, нап. 78 коментар уз вести Нићифора Григоре

Треба напоменути и то да о раној младости краљ Стефана Дечанског историјски извори не дају никакве или врло мале незнатне податке. Тек се нешто више у историјским изворима први пут помиње у тренутку када је 1292. године предат као талац татарском кану Ногају.⁹ Те и предходне године након победе над полунезависним господарима Браничевске области Дрманом и Куделином, као и након победе а потом и потписаног мира са Видинским господарем Шишманом, држави краља Милутина је запретила опасност и од Татара јер су тада Дрман и Куделин као и бугарски владар била у вазалним односима према Татарима. Желећи да спречи ратовање са Татарима који су били доста јачи и бројни, краљ Милутин се одлучио на преговоре па им у сусрет шаље посланство које у његово име татарском кану Ногају предају изјаву покорности. Очигледно је било да краљ Милутин није желео да улази у отворен сукоб са татарском војском па се одлучио да као цену татарске милости и покорности, а све зарад мира, пошаље свог сина првенца Стефана и одабрану властелу као талаце на татарски двор кану Ногаја.¹⁰ Стефан Дечански је као талац у татарској земљи боравио до избијања грађанског рата између кана Ногаја и Токтаја који је отпочео 1297 године. Искористивш уједно и Ногајеву смрт, односно његову погибију у близини Одесе крајем 1299, Стефан Дечански је успео да побегне и да се врати у Србију.¹¹

12

Слика 1. Србија с краја XIII и почетком XIV века

⁹ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, стр.122

¹⁰ Константин Јиречек, *Историја Срба* књ.1, стр.192

¹¹ ВИН VI, стр.92, нап.27

¹² <https://image.slidesharecdn.com>

3. Млади краљ и побуна против оца

После повратка из татарског заробљеништва Стефана Дечанског је чекало озакоњења за будућег краља Србије. Краљ Милутин је с радошћу дочекао Стефана и према њему се од тада односио као према престолонаследнику, због чега је одлучио да га ожени принцем Теодором ћерком бугарског цара Смилеца (1292-1298). Први податак о принцези Теодори саопштава нам архиепископ Данило II који каже, „ Овај христољубиви хтеде оженити вазљубљенога сина свога Стефана, као отац који ваистину љуби децу, и узе кћер цара бугарскога, званог Смиљца, и ову заручи да му буде жена“¹³ Оно што се зна јесте да је из овог брака са Теодором Стефан имао синове Душана и Душицу и ћерку Јелену.¹⁴ Брак је трајао до 1322/23 године, што се да видети по томе што Стефан Дечански 1323. године води преговоре са Филипом Таренстским, ради скалпања брака са његовом ћерком Бланком. Претпоставља се да је Теодора умрла 1323. године јер у повели која је издата после крунисања краља Душана за цара 1346 године Душан помиње своју мајку Теодору и њен гроб што из тога произилази закључак да је Теодора сигурно умрла пре 1346 године.¹⁵

У току 1309 године или можда пре краљ Милутин је одлучио да сина Стефана именује за намесника Зетске области.¹⁶ У то време Зета је имала посебан положај у краљевини Србији и њоме су углавном управљали најближији краљеви сродници или будући наследници престола. Пре Стефана Дечанског овом облашћу је до 1306. године управљала краљица Јелена Анжујска мајка краља Милутина, Стефанова баба. Добијање Зете за управну област Стефан је могао да буде сасвим задовољан са својим положајем у држави, будући да је у том тренутку све изгледало да ће он бити будући српски краљ. До 1313. године односи између краља Милутина и „младог краља“ Стефана били су углавном добри, тако имамо податак да је на пример Стефан за Србију од Венеције посредством дубровачких трговаца набављао оружје за рат који је краљ Милутин водио против хравтског бана Младена II Брибирског око Хума. Међутим 1314.године долази до изненадне Стефанове побуне против краља Милутина. Нажалост не може се са сигурношћу рећи које су тачно околности натерале Стефана на овакав чин да се побуне против оца. Како Данило II каже у Зети, где је Стефан владао, одједном се почела окупљати незадовољна властела која га на лукав и ласкави начин убеди да устане на свог оца краља Милутина.¹⁷

¹³ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, стр.124

¹⁴ Константи Јиречек, *Историја Срба I*, стр.199

¹⁵ Марица Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, стр. 15

¹⁶ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, стр.124

¹⁷ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, стр.124

На основу овога се види да идеја о побуни није била Стефанова већ да му ју је изложила незадовољна српска властела, која већ дуже време није одобравала политику краља Милутина. Треба рећи да је још од 1299. године и успостављања добрих односа са Византијом као и женидбом са византијском принцезом Симонидом, краљ Милутин имао јаку опозицију у српској властели, али такође и у својој мајци краљици Јелени која је у то време још увек уживала огроман углед у целој Србији. Међутим краљ Милутин на ова негодовања како властеле тако и своје мајке није обраћао пажњу, већ је наставио и даље да води како унутрашњу тако и спољну политику по својој жељи, што га замало није током 1311/12. године коштало губитка престола. Те године је краљ Драгутин извршио напад на Милутина, увидевши да га је напустила готово сва властела. Међутим захваљујући интервенцији српске цркве краљ Милутин се успео спасити, тада је епископ Данило, потоњи архиепископ српски, донео благо, из манастира Бањске, које је пре кризе Милутин немајући коме поузданом поверио Данилу у Бањској. Захваљујући овом благу краљ Милутин је унајмио војне чете које су одбиле напад.¹⁸

И ако је одбио Драгутинов напад краљ Милутин с тим није успео и да отклони незадовољство српске властеле, јер је и даље настави да води исту политику као и раније. Након закључења мира (1312.) између браће Милутина и Драгутина положај Стефана Дечанског постаје неодређен, питање престола поново постаје отворено. Из тог периода у повељама краља Милутина (1312/13.) стоји да могући наследник није само његов прворођени син Стефан, већ и његов синовац Владислав, тако на пример у Хиландарској повељи за пирг у Хрусији у санкцији овога документа међу наследницима Милутиновог престола на првом месту се помиње краљев син, потом синовац, па сродници или неко „ини“.¹⁹ Треба такође имати у виду и планове Милутинове тадашње таште царице Ирине Монфератске, Симонидине мајке, која је желела да на српски престо доведе неког од својих синова. Оваква неизвесност око наследства престола је сигурно натерала Стефана да се побуни против оца. Пошто је било доста других кандидата, Драгутинови потомци, Стефанов полубрат Константин и синови царице Ирине, могуће је да је Стефан у том тренутку желео да искористи целокупну ситуацију у земљи понајвише незадовољство властеле. Како је краљ Милутин наставио да влада као и раније, међу српском властелом је све више расло незадовољство према таквој владавини краља због чега Стефан одлучује да на своју страну задобије целокупну незадовољну властелу. По свему судећи тада је властела одступила од краља Милутина и обећавши веност и подршку придружише се „маладом краљу“ Стефану Дечанском.²⁰

¹⁸ Данилови настављачи. Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника, стр. 103

¹⁹ Законски споменици Српских држава средњег века, прикупио и уредио Стојан Новаковић, стр. 596.

²⁰ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, стр. 124

Стефана је ово силно охрабрило, због чега је одбио да прихвати разговоре са Милутином који је покушао да га одговори од побуне и одлучи да подигне устанак 1314 године.²¹ Међутим када је видео да са Стефаном нема разговора и да је он одлучан да иде до краја, краљ Милутин почне да сакупља војску како би читав спор решио оружјем.²² Краљ Милутин је очигледно успео да преухитри Стефана јер овај још није био успео да сакупи војску. Стефан је веома неодлучно водио целу ствар што је било веома необјашњиво имајући у виду да он сам није био без талента и одлучности. Како год било, Стефан се још није ни снашао а краљ Милутин је већ са својом војском продро у Зету. С друге стране властела која је обећавала подршку Стефану, уплашивши се од доласка краља Милутина, масовно је га је напустила. Одједном оставши скоро сам насупрот Милутиновој сили Стефан Дечански донесе одлуку да напусти свој двор и да побегне на другу страну реке Бојане.²³ У овом тренутку било је јасно да је читава побуна пропала, и да у суштини није показала никакве резултате и то захваљујући енергичној и правовременој Милутиновој интервенцији.

Дошавши у Зету у околину Скадра, и видевши да је Стефан напустио свој двор и да је побегао, краљ Милутин немајући намеру да га даље прогања одлучи да га позове к себи на преговоре обећавајући му да ће му опростити све његове грехе.²⁴ Стефану је у том тренутку било јасно да је претрпео пораз и осим бекства и смуцања по страним дворовима није му ништа преостало него да се преда очекујући милост од Милутина. Међутим кратко је трајала милост Милутинова према сину. Носећи се мишљу како би се Стефан понашао да су којим случајем улоге биле промењене и да је он тај који би молио за милост, краљ Милутин одлучи да казни Стефана како у будуће не би мога да буде вођа побуне и тада нареди да Стефана баце у ланце и да га таквог окованог одведу у Скопље и тамо ослепе.²⁵ Претпоставља се да је краљ Милутин дуго убеђивао своју властелу на овакав потез у циљу да има некакво покриће да оваква казна није само његова одлука већ и да је то резултат његовог саветовања са властелом. По средњовековном обичају као слеп, Стефан не би више био у могућности да буде наследник престола односно потенцијални српски краљ. Имајући то у виду краљ Милутин је послао своје најближе људе од поверења да обаве овај задатак ослепљења. Ипак на срећу самог Стефана људе које је краљ Милутин послао нису обавили свој задатак до краја тако да Стефан није био потпуно ослепљен већ да му је вид био тек незнатно оштећен.

²¹ Данило Други, Животи краљева и архиепископа српских, стр.125

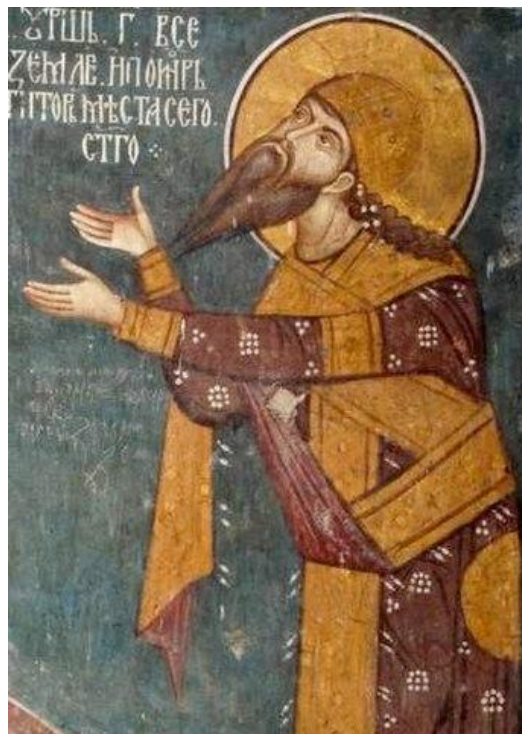
²² Исто, стр. 125

²³ Исто, стр. 125

²⁴ Исто, стр. 125, Историја Српског народа I, група аутора, стр. 464

²⁵ Данило Други, Животи краљева и архиепископа српских, стр.125

Често се поставља питање зашто то није урађено као треба? Разна су тумачења, од тога да је целат био потпалћен па није посао одрадио до краја али и да је Стефан као будући краљ много обећавао у односу на све друге претенденте. С друге стране није се у том тренутку знало ни ко ће наследити краљевску круну, а то властели па ни српској цркви није било баш свеједно. Њима никако није пријала помисао да би Србијом могао да завлада Драгутинов син Владислав, који би као католик покушао Србију да подведе под Рим. Још мање је изгледао прихватљив као краљ неки од синова византијске царице Ирене јер би се у том случају светородна династија Немањића угасила и српски престо не би наследио неко од њих већ ни мање ни више него Грк а то би значило да би читав труд првих Немањића, као и више од сто година јаке немањићке државе пао у воду. Због тога властела али и сама Српска православна црква, која је имала удела у стварању српске државе, су дошли највероватније на идеју да се изведе подвала са Стефановим ослепљењем како би се сачувала способност Стефанова да када дође време без проблема завлада Србијом.

26

Слика 2. Стефан Урош III Дечански

²⁶ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/Stefan>

4. Прогонство и живот у Цариграду

Након ослепљања, Стефан Дечански је са својом породицом послат у седмогодишње изгнанство на двор, код Милутиновог таста тадашњег византијског цара Андроника II Палеолога.²⁷

Према мишљењу проф.Симе Ћирковића предаја Стефана Дечанског у цариградско заточеништво открива да је у то време византијски двор био итекако заинтересован за његово одстрањење из земље.²⁸ Међутим чињеница је и то да су Стефан и његов старији син Душан остали у животу захваљујући пре свега сигурности боравка у Цариграду. Јер поставља се питање да ли би они уопште преживели у тадашњим смутним временима у Србији која су настала убрзо после смрти бившег краља Драгутина 1316.године.

Што се тиче самог боравка Стефана Дечанског у Цариграду, њега је византијски цар Андроника II дочекао веома гостопримљиво, доделивши му царску палату, која се налазила непосредно у близини манастира Христа Пантократора. И Данилов настављач и Григорије Цамблак као биографи Стефана Дечанског, описују, додуше уз извесне разлике имајући у виду различите намене житија, његов такорећи положај и начин живота у Цариграду. Тако на пример у Даниловом зборнику, цар је заповедио да Стефана чувају, и да му обезбеде да добије све што му је потребно.²⁹ О даљем његовом животу Данилов настављач каже да је дуго боравио у Цариграду с двојицом синова Душаном и Душицом, Душиц је и умро тамо,и са нешто мало својих слугу, али и да је био очигледно у посебним односима са царем који се одједном заинтерсовао за Стефана и почео да га чешће позива на свој двор како би разговара са њим.³⁰ По свему судећи, претпоставља се да је током тих разговора цар Андроник одједном променио свој такорећи суздржани став и понашање и да је уједном тренутку приметио и да Стефан није слеп, мада велика је вероватноћа и да му је овај то сам и рекао после извесног времена. По свој прилици то би значило да су његови односи са царем били толико унапредовали да се Стефан више није плашио показати цару да сасвим добро види и да Милутиново наређење није до краја извршено. У даљим односима између цара и Стефана, Григорије Цамблак представља Стефана као човека блиског цару који га је мудро саветовао у тренуцима смутњи и оружаних побуна које су избиле у Цариграду због Варлаамове јереси, односно спомиње једно Стефаново учешће у верским дискусијама поводом расправа исихаста и њихових противника.³¹

²⁷ Данило Други, Животи краљева и архиепископа српских, стр.126

²⁸ Б.Ферјанчић - С.Ћирковић, Стефан Душан краљ и цар 1331-1355, Београд 2005, стр.26

²⁹ Данилови настављачи, стр.28

³⁰ Исто, стр. 28

³¹ Григорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 56

Овде се радило о дискусијама Варлаама, са једне стране као представника рационалистичког аристотелизма, и Григорија Палама, са друге стране као представника мистичног исихазма, што је довело до озбиљног угрожавања државног поретка. Управо у тренутку ове кризе, Цамблук каже, да је цар позвао Стефана на разговор о овој проблему и да је овај кроз своју дискусију критиковао учење Варлаама, због чега је цар Андроник, видно задивљен Стефановим резонавањем као и под утицајем његових речи, одмах заповедио да му доведу Варлаам свезана, да се изагнају његови једномишљеници из града и да их више несмеју примати ни градови ни села његове државе.³² Сав овај однос византијског цара према Стефану Дечанском, доводи до питања да ли је цар Андроник у току разговора као и у оном тренутку када је сазнао да Стефан није слеп, дошао до закључка тј. можда предвидео да ће он (Стефан) бити тај који ће једног дана наследити краља Милутина. Самим тим је могуће и то да је управо тада цар променио свој однос према Стефану управо видевши га као будућег српског краља. Било како било самом цару Андронику II је било јасно да Драгутинови синови немају шансе да наследе српски престо, као што то нема ни нико од његове деце из брака са царицом Ирином, а у том тренутку краљ Милутин и краљица Симонида нити су имали нити ће имати децу, тако да се круг око наследства престола сузио само на Милутинове син ове Стефана и Константина. И управо у том односу, цар је као искусан политичар, могао оценити да је Константин у односу на Стефана био доста слабији, да није имао неку значајнију подршку ни у властели ни у цркви па самим тим остаје да ће на крају после Милутина српску круну узети Стефан. С друге стране још један разлог таквом ставу је и то, што Стефан није био до краја слеп и да је вероватно с намером у том тренутку учињена подвала краљу Милутину, да су и властела и српска црква били умешани у свему томе и да су управо они гледали Стефана као јединог Милутиновог наследника имајући у виду да је краљ Милутин већ био стар. Све ове чињенице за византијског цара биле су показатељ да са Србијом треба водити мудру политику будући да је она тада представљала опасност према Византији али и да јој је била велики савезник што се да видети из дотадашње Милутинове помоћи када је послао одред ратника да ратују са Турцима за рачун Византије. Зато је цар Андроник II покушао да са Стефаном оствари добре односе не би ли га задужио за каснију добру сарадњу, када овај постане краљ.

³² Григорије Цамблук Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 56

5. Повратак у Србију

Стефан Дечански је провео око седам година у Цариграду.³³ За то време 1316. године је умро бивши краљ Драгутин а краљ Милутин је са својом војском заузео његове земље а синовца Владислава, Драгутиновог сина који је одлуком на сабору у Дежеви био одређен за очевог наследника и потесијалног наследника српске краљевске круне, је без милости бацио у тамницу. У међувремену је и други син царице Ирине по имену Теодор одустао, од царичине идеје, да буде Милутинов наследник. Он је око 1317. године боравио у Србији, али му се као и његовом млађем брату Димитрију, који је такође боравио у Србији 1308. године, нису допали клима и људи па је одустао од кандидатуре. Међутим Теодор је још од 1305 године поседовао грофовију од Монферата па вероватно због тога и није желео да своју удобну и мирну грофовију ризикује са српском краљевином поготово имајући у виду стање које је владало тих година у Србији као и то да га српска властела као странца никада не би прихватила. Ипак остао је још један претедент кога је сам краљ Милутин по свему судећи одредио за свога наследника, јер у том тренутку није имао избора, а то је његов други син Константин. Константин је највероватније рођен око 1290. године и то вероватно из Милутиновог брака са Аном Тертер и од самог почетка се може рећи да је имао предност над Стефаном зато што је рођен у легитимном краљевом браку, те није било потребно да се посебним захтевима обезбеђује његов легитимитет, као што је то био случај са принцем Стефаном. Константин улази у трку за наследника престола након Стефановог одласка у цариградско заточеништво 1314. године. Ипак њега је краљ Милутин тек око 1319 године званично одредио за наследника престола, с тим да немамо поузданих вести у изворима о територији која му је била одређена да влада, како и о евентуалној титули младог краља. Доказ да је ипак пред крај живота Милутин одлучио да њему остави престо даје нам његов портрет на светородној лози Немањића у манастиру Грачаници где се Константин поред Милутина и Симониде налази као голобради младић до двадесетак година као и натпис на великом и украшеном сребрном олтару који се налази у базилици Св Николе у Барију који је краљ Милутин у јуну 1319 године поклатио овој базилици.³⁴

Негде после пет година заточеништва у Цариград, после свих догађаја који су се десили у Србији, Стефан Дечански је почео да размишља да од краља Милутина измоли дозволу за свој повратак у Србију. Мада знајући да се не може директно обратити Милутину он је одлучио да у Српској православној цркви пронађе утицајног посердника. Том приликом је Стефан написао писмо епископу Данилу, некадашњем игуману манастира Хиландар и Бањска, а који је око 1320. године боравио на Светој гори, у Хиландару, у којем га моли да се заузме код краља Милутина не би ли добио дозволу за повратак.

³³ Љ. Стојановић, *Стари Српски записи и натписи I*, стр. 26

³⁴ ВИИНЈ VI, стр. 179. нап. 57, Дејан Јечменица, *Немањићи другог реда-Константин*, стр. 125-126

Примивши Стефанову молбу епископ Данило је прво о томе упознао црквене достојаственике на Светој Гори, где је на сабору монаха договорено како треба деловати на краља Милутина и на који начин би се од њега измолила тражена дозвола за Стефанов повратак. Са Свете Горе је кренуло посланство које је у међувремену послало молбу архиепископу Српске православне цркве Никодиму у којем је затражено да и он својим ауторитетом подржи ову молбу и да он буде на челу овог посланства.³⁵ Архиепископ Никодим је прихватио ову молбу па је заједно са овим посланством кренуо ка краљу Милутину који их је примио и саслушао.³⁶ Претпоставља се да је тада краљ Милутим морао да попусти пред захтевима не само српске цркве и њеног архиепископа већ и пред сабором Свете Горе, знајући која је моћ цркве и свестан свега онога што је за њега црква учинила током 1311/12. године, када се десио Драгутинов продор у Србију и када га је скоро сва властела напустила прешавши на страну Драгутина. И управо тада, када му спаса није било, српска црква му је притекла у помоћ и захваљујући њој је успео да одбије овај Драгутинов напад.³⁷ Због свега тога убеђен да је Стефан слеп и тиме онемогућен да се укључи у политичка збивања, остављајући места спокојству одговор краља Милутина је био да се Стефан врати са својом породицом у Србију.

Након неколико дана путовања и после дуго година одсуства Стефан је са својом породицом 1321 године стигао у Србију где се одмах јавио краљу Милутину.³⁸ По сведочанству Даниловог ученика краљ Милутин је дозволио Стефану Дечанском да остане у Србији, али га није задржао поред себе, већ му је дао на управу жупу будимљанску.³⁹ Док је у истом тренутку, по казивању Георгоја Цамблака, краљ Милутин задржао поред себе свог унука а Стефановог сина младог принца Душана.⁴⁰

И поред свега на неки начин ово би се могло сматрати и дипломатском победом Стефана Дечанског, будући да је остварио све оно што се могло тог момента, успео је да себи омогућио безбедан повратак у Србију да се помири са оцем и да се смести негде где би у миру чекао вест о Милутиновој смрти, имајући у виду да је краљ већ био ушао у седму деценију живота, и тренутак када ће бити позван да преузме власт.

И управо се тако брзо све и десило, након повратка Стефана у Србију краљ Милутин није још дуго живео. У том тренутку Милутин је имао 68 година (1253-1321) био је савршеног здравља, међутим док је боравио у својој резиденцији на двору у Неродимљу изненада се на један веома брз начин разболео и пао у постељу.⁴¹

³⁵ Данилови настављачи, стр.29-30, Историја Српског народа I, група аутора, стр. 496

³⁶ Данилови настављачи, стр.31

³⁷ Константин Јиречек, Историја Срба I, стр.198; Владимир Ћоровић, Историја Срба, стр.175

³⁸ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 61

³⁹ Данилови настављачи, стр.32; К.Јиречек, Историја Срба I, стр.199

⁴⁰ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 61; Историја Српског народа I, група аутора, стр. 496

⁴¹ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 62

Да зло буде веће краљ Милутин је тада изгубио и моћ говора док је лежао у постељи потпуно немоћан.⁴² Вест о болести краља Милутина се није тако лако могла сакрити од јавности, што је било довољно да на све стране избију немири, и да разбојничке банде почну неометано да крстаре по Србији. Свима у краљевству је било јасно да краљ умире и да нема никакве шансе да оздрави. Тада су почела и међусобна сукобљавања у војсци, отимајући једним другима плен. Ипак оно што је у том тренутку додатно оптеретићивало целокупну ситуацију у краљевству било је то што краљ Милутин није званично никога одредио за наследника, односно што наследник престола макар био то и Константин није био уведен у власт, па је због тога још за време док је он умирао, почело да се из све снаге сплеткари и разрачунава око будућег наследника међу властелом

Дана 29. октобра 1321 године краљ Милутин је умро у свом двору у Неродимљу, вест о његовој смрти се брзо раширила по држави и осећајући да више нема чврсте руке почели су немири и пљачке. У Србији метеж је био неописив, тако да је чак и поворку која је носила краљево тело напао група разбојника, покушавајући да отме његово тело обучено у богато одело.⁴³ Тело краља Милутина је из Неродимља пренето у манастир Бањску, његову задужбину, где је и сахрањено.

Краљица Симонида је одмах након сахране краља Милутина отпутовала у Цариград где се замонашила и где је живела као монахиња једно време на двору код оца цара Андроника II а једно време и у манастиру Светог Андрије. За њу се може рећи да је Србија ипак остала у добром сећању, па вероватно и поред свега и сам краљ Милутин, будући да је две и по године након његове смрти, када је проглашаван свецем, послала за Милутинов гроб кандило од злата и друге веома скупоцене поклоне.⁴⁴

Краљ Милутин је Србију оставио велику и снажну, али изнутра страховито подељену, што се да видети одмах након његове смрти. Сувише тога је било везано за њега и његову личност, па је његовим нестанком нестало оно што је везивало све те разнородне елементе у територијално набујалој држави. Сувише је у њој било различитих интереса да би се могли лако држати на окупу а сама централистичка власт није била довољно укореењена. Нерешено питање наследника је ту различитост и суревњивост још више пробудило, гурајући земљу у грађански рат.

⁴¹ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 62

⁴² Данило Други, Животи краљева и архиепископа српских, стр. 146

⁴³ Исто, стр. 147

⁴⁴ Данило Други, Животи краљева и архиепископа српских, стр. 149

6. Сукоби након смрти краља Милутина

По повратку у Србију за већину властеле и људи око краља Милутина Стефан Дечански је и даље био слеп. Ипак он је уза себе имао неколицину својих присталица поготово на двору код Милутина од којих је био обавештаван о томе када се разболео краљ и како болест напредује као и шта се дешава на двору у Неродимљу. У првом тренутку када је сазнао да је Милутин тешко болестан Стефан Дечански није ништа предузимао, вероватно се бојао да се ради о некаквој Милутиновој подвали, да стари краљ намерно потура вести о својој болести не би ли видео његово (Стефаново) понашање. Треба имати у виду и то да га је, само неколико месеци пре тога, Стефан видео савршено здравог и због тога је било тешко поверовати да за тако кратко време онако снажан човек као што је био краљ Милутин може да се разболи на смрт.

Онога тренутка када је званично била потврђена вест да је краљ Милутин преминуо, Стефан је одлучио да скине повез са очију желећи да објави свима не само то да он више није слеп већ и то да је он спреман да преузме престо.⁴⁵ Вест о изненадном повратку вида сигурно је имала велики одјек код обичног народа јер се сама вест брзо проширила кроз Србију чиме му је донела мноштво нових присталица, како год властеле тако и код војске.⁴⁶

Веома брзо су Стефан и Константин, почели сваки на своју страну да привлаче присталице оспоравајући један другом право на престо. У то време Стефан је имао много више присталица, што нам доказује, да је његова борба за престо ипак била припремана и да он у жупи у Будимљу није узалудно седео. Такође Стефан за разлику од Константина је имао и јаку подршку од стране Српске православане цркве, имајући у виду то да је црква била та која му је омогућила повратак у Србију и да се код Милутина највише залагала за њега и његов повратак. Овде треба нагласити да је највећу улогу у кругу цркве поред архиепископа Никодима, одиграо тадашњи епископ Данило (касније архиепископ Данило II 1324-1337.). Данило који је био веома близак Милутину је знао да Константин не ужива тако велико поверење, ни код властеле ни у цркви а вероватно ни у народу какво је уживао Стефан, а знао је и да Милутин није био превише задовољан Константином као својим наследником поготово у оно време када се Стефан вратио и када је одлучио да поред себе задржи младог Душана кога је можда управо и видео као свог будућег наследника.

⁴⁵ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 62

⁴⁶ Исто, стр. 62

Сама властела па чак и можда војска су вероватно још од пре наслућивали Стефанове праве намере, од онда када се он вратио у Србију, тако да је њихов пристанак на његову страну био мотивисан и другим разлозима, а не само онима везаним за чудесним повратком вида.

У то време Константин, који је око себе сакупио војску углавном од страних најамника, није схватао Стефана као озбиљног противника због чега је кренуо на њега брзоплето желећи да га једном одлучном војном акцијом сломи а незнајући при том да се Стефану вратио вид односно да није слеп због чега му је и послао поруку,, Када се кадгод чуло, да слепу човеку приличи царство“⁴⁷ Овом необавештеношћу Константин је очигледно био потценио Стефанову моћ.

Сукоби међу браћом су вероватно кренули одмах након Милутинове смрти, али је засигурно да у том тренутку борбе међу њима нису узимале већег маха вероватно и због тога што су обојица били у поступку прикупљања војске. Ипак у целој тој смутњи Стефан се показао далеко спремнији и мудрији па је брже боље изразио жељу да се крунише за српског краља. Црква је одмах и спремно прихватила ову његову жељу, ако није и сама на то инсистирала, тако да је крунисање Стефана Дечанског, односно будућег краља Стефана Уроша III обављено на Богојављење 6. јануара 1322. године где је сам чин крунисања обавио српски архиепископ Никодим који је то учинио без било каквог размишљања и поред тога што је по Милутиновој жељи Константин био тај који је требао да буде следећи краљ.⁴⁸

Након овог догађаја било је још јасније да ће веома брзо између Стефана, који је већ крунисан за краља, и Константина доћи до оружаног сукоба, тим више што су обојица коначно окупили око себе потребну војску. И управо тако се и десило, одмах након крунисања и након што су сакупили довољно војске кренули су један у сусрет другоме. Претпоставља се да је краљ Стефан желео у једном тренутку да избегне борбу, па је чак у послао поруку Константину у којој тражи да га овај призна за краља, а да ће он (Константин) бити други по достојанству у земљи, док ће испред њега бити само краљ (Стефан).⁴⁹ Највероватније да се у овом тренутку Стефан није осећао довољно сигурним па је желео да избегне борбу. Постојало је неколико разлога прво Константин је за разлику од њега имао доста јачу војску, међу којима је било доста најамника, због чега је могао са лакоћом да добије битку, и друго што је Стефан сумњао у лојалност властеле имајући увек на памети тренутак када га је властела издала и прешла на страну његовог оца 1314. године.

С друге стране, Константин се осећао сувише јаким да би сада попустио тако да га је и ова Стефанова порука могла само охрабрити. На послетку Константин и није баш пуно веровао Стефану имајући у виду да је толико дуго година успевао да од јавности крије да није слеп, због чега је код њега стварало сумњу да би Стефан можда био и у стању да се и сада претвара само да би га убедио да распусти војску а да га онда уништи. Углавном на крају је Константин одбио Стефанову понуду и започео битку која се претворила у његов ужасан пораз. Претпоставља се да је Константин изгубио битку не само због тога што је његова војска поклекла пред Стефановом већ и што је највероватније дошло до издајства у његовим редовима.⁵⁰

⁴⁷ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 63

⁴⁸ Константин Лиречек, Историја Срба I, стр. 182

⁴⁹ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 63

⁵⁰ Исто, стр.63-64

У самој битки Константин је био заробљен, а Стефан је заборавивши на упућено писмо пре битке и на понуђени мир наредио да се овај ликвидира. Стефан је Константина положио на једно дрво, ексерима му је пробушио руке и ноге, а онда га је по средини расекао на два дела.⁵¹ Нешто слично наводи и Мавро Орбин с том разликом што он греша мешајући Стефана и Владислава. Наиме он наводи да је Константина ухватио и ликвидирао Владислав а не Стефан „Када је Владислава ухватио свога брата Константина, нареди да га разапну на крст, прибију и претестеришу по средини“⁵² Након победе над Константином, чинило се да су тим догађајем отклоњене препреке Стефаној мирној владавини. Међутим одмах по доласку на власт њега су чекале нове неприлике.

53

Слика 3. Крунисање Стефана Уроша III Дечанског

⁵¹ В. Ђоровић, Историја Срба, стр.182,

⁵² Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр. 96

⁵³ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6e/Stefan_Decanski_Coronation.

7. Краљ Стефан Урош III Дечански

На Богојављење 6. јануара 1322.године на сабору у Сврчину архиепископ Никодим је крунисао Стефана као Стефана Уроша III, а том приликом је за „младог краља“, крунисан и Стефанов син Стефан Душан.⁵⁴

Након победе и ликвидације Константина, Стефан је учвршћивао своју власт по Србији гушући остатке отпора. Истовремено су, судећи по казивању Даниловог настављача, „краља задесила нека скрб од бугарског цара Михаила , као и од брата његова Владислава, сина Стефана краља“⁵⁵ Увреда коју је доживео од бугарског цара могла би бити та што је бугарски цар Михаило Шишман напустио Стефанову сестру Ану (Неду) и оженио се сестром будућег Византијског цара Андроника III Палеолога.⁵⁶

Сукоби са братом од стрица Владиславом, почели су тек од јесени 1323 године. Владислав је одмах након смрти краља Милутина побегао из заточеништва у којем је био још од 1317. године. Он се одмах тада пребацио у северне области у којима је владао његов отац, краљ Драгутин, где је добро примљен од локалне властеле. Управо уз њихову помоћ се убрзо учврстио и одмах истакао своју кандидатуру за српски престо, позивајући се на уговор у Дежеву (1282.) по којем су након Милутинове смрти престо требали да преузму Драгутинови потомци. Иначе Владислав је био апсолутни господар у својој области па се тако често називао и краљем, издавао повеље и имао двор са службеницима. И ако је помаган од стране угарског краља Роберта и босанског бана Стјепана II Котроманића, Владислав никада није могао угрозити Стефана Уроша III у оној мери у којој би се то осетило у Рашкој. У суштини до 1323. године није било неких већих или барем одлучујућих борби између њих а ни сам Стефан до тада није обраћао претерану пажњу на Владислава. Ипак током те 1323. године долази до сукоба и то око града Рудника важног рударског и трговачког центра које се најкасније на јесен 1323 године нашао у рукама краља Владислава. Трговци који су трговали у Руднику до тада су давали поклоне Владиславу, да би пред крај те или почетком 1324. године Рудник је пао под валст Стефана Дечанског што уједно представља време када је коначно Владислав и савладан.⁵⁷ Након пораза он одлази негде у Угарску, где му се губи сваку траг где је вероватно и завршио живот.⁵⁸ Тачна година његове смрти се не зна, мада се последњи пут краљ Владислав спомиње у једном тестаменту извесног Вите Бобаљевића од 19. септембра 1326 године у коме Владислав треба Вити да врати дуг који је овоме дуговсо краљ Драгутин као и ду који је он сам начинио према њему.⁵⁹ Ипак после његове смрти његове поседе који су се налазили у Босни заузеће босански бан Стјепан II Котроманић.

⁵⁴ Константин Јиречек, Историја Срба I, стр.203; Павле Ивић и Милица Грковић, Дечанске хрисовуње, стр.304

⁵⁵ Данилови настављачи, стр.36,

⁵⁶ Историја српског народа I, стр.498

⁵⁷ Исто, стр.498

⁵⁸ М. Динић, Однос краља Милутина и Драгутина,ЗРВИ 3., стр.74

⁵⁹ Дејан Јечменица, Немањићи другог реда, стр.114

7.1. Рат са Дубровником

Сукоб са краљем Владисалвом око Рудника довео је краља Стефана Дечанског до сукоба и са Дубровником. Чим је умро краљ Милутин, а вероватно пре свог крунисања Стефан је потврдио раније повластице Дубровнику, и од њих је примао Светодмитарски доходак.⁶⁰ 27. децембра 1321. године дошло је до првог сусрета краља Стефана са дубровачким посланицима који су највероватније и присуствовали његовом крунисању на Богојављење 1322.године.⁶¹ У то време Дубровник је чинио знатне уступке краљу у његовим дипломатским пословима у јужној Италији а за узврат Стефан је њиховим трговцима пружао заштиту и безбедност када су боравили у рударским насељима и трговима у Србији. До избијања сукоба са Дубровчанима дошло је када су се Владисављеве присталице, заједно са дубровачким властелином и поверљивим Владисављевим човеком Менчем Менчетићем, затворили у рудничку тврђаву Острвицу крајем 1323. године. Стефан је ово мешање Менчетића у унутрашње сукобе у Србији окарактерисао као директно мешање Дубровачке републике и да с намером помаже Владисалву, због чега већ у јануару 1324. године донеси одлуку да се позатворе сви дубровачки трговци који су били у Србији и да им се одузме имовина. Ова одлука краља Стефана је изазвала одмах реакцију Већа умољених, те је оно већ 22. фебруара 1324. донело одлуку да се тврђава врати краљу.⁶² Одмах потом су уследили преговори који су трајали читаво пролеће а у којем је била укључена и Венеција. На крају је било све повољно решено по питању дубровачких трговаца, и у пролеће 1326 године су накаратко успостављени ранији односи између Србије и Дубровника.⁶³ Међутим већ следеће године негде половином августа или почетком септембра 1327. године долази до новог сукоба између Дубровника и српског краља који је трајао годину дана, и то као део већег сукоба између српских снага и босанског бана Стјепана II Котроманића.

Слика 4. новац краља Стефана Уроша III

⁶⁰ Стари српски архив, књ.5. стр.43-49, С.Ћирковић, Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321 године

⁶¹ Исто, стр.43

⁶² Monumenta Ragusina I, стр.103-105

⁶³ Стари српски архив, књ.6, стр. 19-34, Небојша Порчић, Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године

⁶⁴ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Coins_of_Stefan_Uro

Већ је речено да је поседе краља Владислава после његове смрти у Босни заузео босански бан Стјепан II Котроманић што уједно претставља и почетак његовог успона. Тачније у том тренутку његов успон је био повезана и са падом баном Хрватске и Далмације Младена II Шубића. Хрватски бан Младен II се у једном тренутку упетљао у борбе са далматинским градовима, али и са хрватским моћним племством. Најпре су Шибеник и Трогир током 1322. године склопили савез против бана Младен II, а онда се Шибеник предао Венецији, а мало затим и Трогир. Не само да је Младен II тада изгубио ове градове, већ их је изгубио тада и угарски краљ Карло Роберт јер су и ти градови били под његовом влашћу. Да би им се осветио бан Младен II је сакупио сабор хрватски племића са циљем да од сабора добије помоћ и да поврати изгубљене градове. Међутим овај сабор се претворио у Младенову пропаст јер је на почетку сабора почео да оптужује присутне племиће да су били у договору са одметнутим градовима и да су планирали њега да убију. Одмах након ових његових оптужби, хрватски племићи се стварно удружише против Младена II и затражише помоћ од угарског краља Карла Роберта као и од славонског бана Ивана Бановића. У овај савез укључили су се скоро сви виђени хрватски племићи међу којима и Младенов рођени брат кнез Павле.

Током 1322. године почели су оружани сукоби, између Младена II и коалиције склопљене против њега, у коју се укључио са својом војском и босански бан Стјепан II Котроманић заједно са својим братом Владиславом. Поприште сукоба је било код Скрадина, али се Младен често повлачио, да би на крају код Блиске прихватио борбу у којој је доживео пораз али у којој је спасао главу јер је након борбе побегао у Книн где је дочекао краља Карла Роберта који је долазио са својом војском. Карло Роберт је требао да учествује са својом војском против Младена II али како хрватски племићи нису имали стрпљења да га сачекају то је овај сукоб био завршен и без њега. Када је краљ Роберт стигао у Книн Младен се надао да ће успети да га убеди у своју верност и да ће себи обезбеди старе привилегије. На крају резултат је био половичан, краљ Карло га није убио и ако је имао намеру да то учини али га није ни вратио ни на стари положај већ га је бацио у тамницу.

Убрзо после пада Младена II Шубића, Стјепан II Котроманић је заузео све његове поседе у Босни и тако уместо банова из породице Брибирских постао најснажнији сусед Србије на западу, тачније све до 1324. године када ће се под његово влашћу наћи и градови Усора и Соли који су били део Владисављеве државе и том приликом ће угрожавати Србију на том простору.⁶⁵

Баш негде у то време замрсили су се и односи између Стефана Дечанског са властелом Бранивојевића. Војвода Младен и његова три брата Михаило, Брајко и Браноје, су били доста самостални у Захумљу и по свему судећи су имали намеру да се отцепе и прогласе независним господарима. У оквиру тога заратили су са Дубровником и тада је настала цела збрка односа. Они су држали Пељешац, Стон, а ширили су своју власт и утицај не само у непосредном залеђу у Попову пољу и према дубровачкој граници већ и према долини Неретве и преко ње. У лето 1322. године су нападали град Имотски и тако угрожавали дубровачке поседе. Због тога је Дубровник морао да учини нешто против њих. Ситуацију је отежавало то што су се они сматрали поданицима српског краља, па је постојала бојазност да би се то могло сматрати као напад на самог краља.

⁶⁵ Историја српског народа I, стр.499

Међутим доласком и самом појавом босанског бана Стјепана II Котроманића у овом подручју одједном су Дубровчани добили моћног савезника. Већ 1326. године дубровачко Велико веће склапа са Стјепаном II савез против Бранивојевића и договор по коме Дубровник водио нападе са мора док ће босански бан вршити нападе са копна. Међутим због целокупне ситуације, имајући у виду да су земље Бранивојевића уједно биле и земље у власти српског краља, дубровчани су почели да се правдају код краља Стефана Дечанског убеђујући га да они нису заратили против њега већ искључиво против Бранивојевића. А пошто су се у то време Бранивојевићи сматрани на српском двору за одметнике самим тим краљ Стефан Дечански је ово правдање дубровчана прихватио доста мирно. Ускоро је овај рат завршен потпуним поразом Бранивојевића и то тако да је цела породица Бранивојевића била затрвена. Најстарији брат Михаило Бранивојевић је највероватније погинуо у рату, док је Брајко запао у заробљеништво и умро у њему. Иначе у априлу 1326. године је у близину Дубровника дошао млади краљ Стефан Душан, и том приликом се састао са дубровачким посланством, затраживши да се из заробљеништва пусти жена Брајка Бранивојевића, која је била ћерка једног од најмоћнијег великаша у Србији војводе Војина, што је и успео. Последњи брат Браноје је успео да се за извесно време спасе, побегавши у Србију. Но то му није донело среће, јер су њега српске власти у Котору затвориле и убрзо након суђења погубиле, претпоставка је су Дубровчани подмитили све судије не би ли га осудили на смрт. Међутим само на кратко време је могло изгледати да су Дубровчани удружени са босанским баном учинили услугу српском краљу ослободивши га одметника. Ипак касније се показало да је уништење ове породице највише штете донело управо краљу Стефану Дечанском јер територије које су они држали више нису биле под његовом (Стефана) влашћу већ су их Дубровчани и босански бан поделили међусобно (територије које су освојили). Бан Стјепан II Котроманић је заузео долину доње Неретве предео око њеног ушћа и Крајину, који се простирао према Цетини, док су Дубровчани ставили под свој надзор Стон и Пељешац.⁶⁶ Управо тада Дубровчани започињу преговоре са краљем Стефаном како би легализовали своја освајања, понуда од 1000 златника годишњег данка им је била превисока због чега преговори бивају прекинути и тек почетком 1327 године поново обновљени. Ипак ови нови преговори нису текли тако глатко јер су већ средином фебруара 1327. године Дубровчани тајно забранили извоз робе у Србију, а у исти време почели припреме за упућивање новог посланства у Србију. Још пре поласка тог посланства, краљ Стефан је преузео неке мере против дубровачких трговаца у Србији, због чега су се дубровчани жалили млетачком дужду и због чега су позвали своје трговце да у року од месец дана напусте територију српског краља. На тај начин нормални односи између Дубровника и српске државе су били прекинути а посланици који су боравили на српском двору су се ту задржали све до почетка августа 1327. године. Тек у другој половини августа или почетком септембра избио је рат који је трајао скоро годину дана. У току овог рата, о коме се иначе веом мало зна, је српска војска краља Стефана Дечанског напала дубровачку градску територију и одвела дубровачку стоку, док су Дубровчани наоружавши галију и друге бродове спречавали трговину с Кототром и другим градовима српског краља. Тек у лето 1328 године је склопљен мир где је Пељешац дошао под власт Стефана Дечанског док је отета дубровачка стока враћена граду. Такође краљ је морао да исплати штету коју су раније направили Бранивојевићи.⁶⁷

⁶⁶ Историја српског народа I, група аутора, стр.500

⁶⁷ Б. Крекић, О рату Дубровника и Србије 1327-1328, ЗРВИ 11, стр.193-200

На крају територија Бранивојевића коју су заузели Дубровчани је била враћена српском краљу док оно што је заузео босански бан Стјепан II Котроманић није никада враћено. Од 1326. године Стјепан II се назива господарем Хума и кнезом Хума и он од тада на рачун Србије се проширује и у другим граничним областима где је држао под контролом део приморја од Дубровника па све до Неретве, а онда од Неретве до Омиша на ушћу Цетине.

7.2. Односи са Византијом и Бугарском

Главна преокупација за српског краља Стефана Уроша III и за Србију у то време била су два моћна суседа, две царевине Византија и Бугарска.

1323 године, након преузимања престола краљу Стефану је умрла жена краљица Теодора, због чега се отворило питање новог краљевог брака. У време када је краљица Теодора умрла у Србији је трајао грађански рат са Владиславом којег је уједно помагала и Угарска, због чега је краљ Стефан мислио да би скалпање брака са Бланком, ћерком деспота Филипа Тарентског, могао да дође у везу са породицом Анжујаца, којој је припадао и угарски краљ, а онда би на тај начин ослабио Владислава.⁶⁸ Колико је Стефан био заинтересован за тај брак види се и по томе што је у обраћању Филипу Тарентском обећавао да ће Србију превести у католичанство.⁶⁹ Тада је папа Јован XXII из Авињона где је иначе и боравио у јуну 1323 године упутио писмо Стефану и одредио легате који су имали задатак да уједине српску цркву са католичком. У настојању да се убеди Филип Тарентски да своју кћер Бланку пошаље у Србију посебно се истицао Дубровник, па је тако да је у српском посланству који је уговарао брак био и један дубровчанин. Све је изгледало у датом тренутку да ће до брака доћи чак је и била планирана свадаб у Скадру за крај априла или почетак маја. Међутим на крају ипак није дошло до склапања овога брака пре свега што Филип Тарентски није желео да раскида везе са краљем Владиславом и тешко да је веровао Стефану када му је обећавао да ће Србију превести у католичанство. Но и поред свега овога Стефан није одустајао од брака са Бланком па је у августу 1323. године послао још једно посланство у Јужну Италију на би ли убедили Филипа на овај брак, али то је био узалудан пут.⁷⁰

Након пропалог покушаја брака са Бланком, Стефан се окреће Византији одакле је ускоро и стигла невеста. Била је то Марија Палеолог ћерка намесника Солуна панхиперсевича Јована Палеолога, синовац Андроника II и Ирине, кћери Теодора Метохита, који је тада био велики логотет и десна рука старог цара Андроника II.⁷¹ Током 1324 године је дошло до склапања овога брака и претпоставља се да је у овоме браку посредовао по свему судећи и епископ Данило .

⁶⁸ В. Ћоровић, Историја Срба, стр.184

⁶⁹ Исто, стр. 184

⁷⁰ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 502

⁷¹ Исто, стр.502

У то доба епископ Данило је био веома активан па се претпоставља да је пре него што је отишао у Цариград да посредује у вези са браком да је прво свратио у Бугарску у град Трново на двор код бугарског цара Михаила Шишмана, који је до тада био ожењен сестром Стефана Дечанског, Аном, а коју је у међувремену отерао од себе доведши нову жену Теодору, удовицу Теодора Светислава, уједно и унуку Византијског цара Андроника II.⁷²

Претпоставља се, да је у ствари Данилова мисија у Бугарску била повезана са циљем да се онемогући било какво приближавање бугарског цара Михаила и Владислава, односно мешање Михаила у грађански рат у Србији, због чега је требало на време осујетити остварење овога савеза. На крају по свему судећи Данило је успео у својој мисији па до сукоба није ни дошло. Након овога епископ Данило одлази у Цариград где обавља послове везане за жениндбу краља Стефана са Маријом Палеолог.

Баш негде у то време тачније 12. маја 1324. године умро је српски архиепископ Никодим. Тако да је требало именовати новог архиепископа, а једини који је у том тренутку био за Стефана најприкладнији јесте до тадашњи епископ Хумски Данило. Тако је 14. септембра 1324. године молбом српског краља Стефана на сабору српске земље и по свим црквеним канонима тога времена за новог архиепископа Српске православне цркве изабран Данило који од тада носи име Данило II.⁷³ На том положају архиепископ Данило II остао је све до 19. децембра 1337. године, када је и умро.

Треба рећи и то да је брак краља Стефана са Маријом Палеолог био склопљен с неке страни и из политичких разлога и то можда више са византијске стране него са српске. Маријин отац Јован Палеолог као намесник Солуна не желећи да буде више под контролом византијског цара одлучио је да град Солун са околином као и Мкедонију, отцепи од Цариграда користећи тада погодан тренутак односно грађански рат у Византији.⁷⁴ У овом његовом плану на почетку су му помоћ пружили шураци, браћа Метохити који су држали Струмицу и Мелник, међутим та њихова помоћ није била довољна за извршење плана.⁷⁵

Због тога Јовану је требала помоћ са стране, а као згодна прилика указала му се управо у Стефановој жељи да са његовом ћерком Маријом склопи брак. Тим браком Јован би успео да придобије српског краља уз себе, јер би уз његову помоћ успео да оствари своје планове. Због тога неразмишљајући превише дуго Јован је одмах дао свој благослов за склапање брака и ако је Марија Палеолог тада имала свега око дванаест година док је краљ Стефан био близу педесете.⁷⁶

⁷² Мавро Орбин, Краљевство Словена стр 269

⁷³ Данилови настављачи, стр.37

⁷⁴ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Женидба краља Стефана Дечанског, стр 195-196

⁷⁵ В. Ђоровић, Историја Срба, стр.184

⁷⁶ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 211, нап.115

Веома брзо после склапања брака Јован је са својом супругом Ирином, под изговором да долази у посети ћерки и зету, отпутовао у Србију у намери да покуша да придобије Стефана за свој план. У датом тренутку Стефана није требало много убеђивати, српска војска је веома брзо напала на серску и струмичку област. У тим нападима је учествовао само један мањи одред српске војске, који је пружао помоћ Јовановој војсци. Тако да су те акције више личиле на пљачку и пустошење околине него што су то били неки смелији војни походи у циљу наметања власти у градовима. По серској и струмичкој области српска војска је само тако рећи крстарила, просто није нападала на градове. Стефан једноставно изгледа није био довољно заинтересован за неке веће акције будући да су акције опсађивања градова тражиле доста времена и средстава, а добит је била никаква и сва до тада освајања које би учинила српска војска морала би да уступи Јовану, што Стефан није желео. А са друге стране могуће је и то да Стефан није желео да се замера византијском цару, па су акције српске војске предузимане чисто толико само да би се Јовану удовољило.

На крају било као било војне акције су ипак постигле делимичан циљ. У то време ситуација у Цариграду није била баш сјајна за самога цара Андроника II, очекивао се нови сукоб са младим царем Андроником III, због чега је затражио да преговара са Јованом. Тада стари цар Андроник II одлучи да понуди Јовану високу титулу ћесара као и да се врати у Солун. И ако ово није било оно што је желео, а и видевши сумњиво Стефаново понашање где се јасно видело да овај неће или не жели да више ратује за његов рачун, Јован је прихватио понуђене услове цара и одлучи да се врати у Солун, нажалост одмах после тога се изненада разболео и убрзо преминуо у Скопљу на Сетфановом двору.⁷⁷

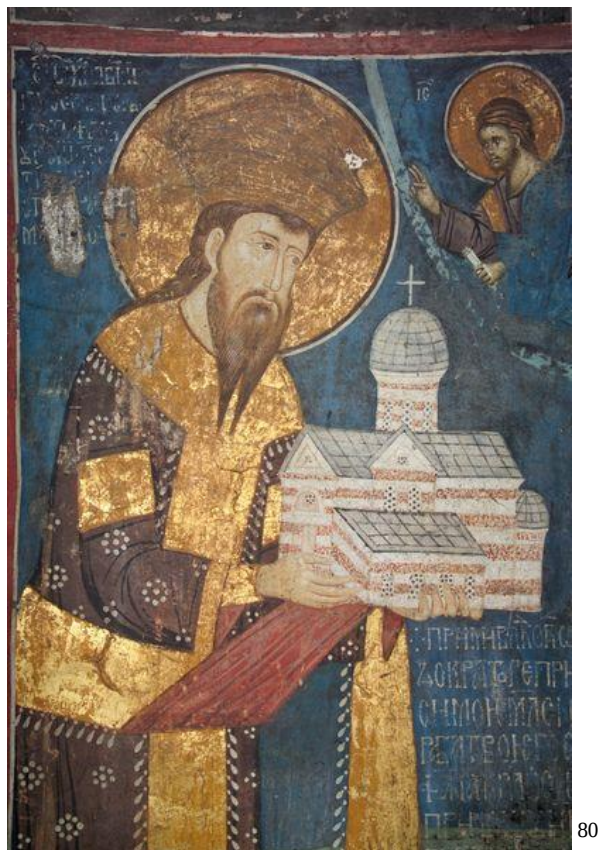
За то време у Византији су почела нове борбе између два цара и то цара Андроника II и његовог унука Андроника III. Сукоб је почео доста раније и може се рећи, из прилично безазленог разлога. Андроника III је у некој љубавној авантури желео да се освети свом противнику који је имао више успеха код неке византијске даме, па је због тога послао своје људе да овога убију. Међутим они су грешком убили његовог рођеног брата, деспота Манојла, што је веома погодило Михаила IX (Манојлов и Андроников отац), због чега је он, иначе и тешко болестан, убрзо умро 1320 године. Иначе Михаило IX је био први наследник док је Андроник III био други у реду за трон и до овог догађаја био је у великој милости свога деде цара Андроника II.⁷⁸ Али због целокупног овог догађаја цар Андроник II се страховито наљутио на малдог Андроника III и одлучи да га лиши наследства. Пошто према овој одлуци Андроник III више није могао да наследи византијски престо, што му никако није било право, а како није могао мирно да то прихвати он се одлучи да, уз помоћ Јована Кантакузина, младог византијског магната, и Сиргијана, подигне побуну против свога деде цара Андроника II.⁷⁹

⁷⁷ В. Ђоровић, Историја Срба, стр.185

⁷⁸ Г. Острогорски, Историја Византије, стр. 466

⁷⁹ Исто, стр.466

Како је у то време у Византији било доста оних који су били све више незадовољни према цару Андронику II то је млади Андроник III добијао све више моћних присталица. Од самог почетка стари цар је био у вео тешкој ситуацији и то чак толикој да је већ 1321. године морао да пристане на мир, где је унуку Андронику III доделио на управу целу Тракију са околином док је за себе задржао град Цариград. Од тог тренутка византијско царство је било подељено на два дела, једним којим је управљао стари цар Андроник II и другим којим је владао млади Андроник III. Убрзо потом (1322.) у табору код Андроника III долази до сукоба између његових пријатеља Јована Кантакузина и Сиргијана. У исто време поново долази до сукоба између два цара, и тада пошто је Андроник III стао на страну Јована Кантакузина, Сиргијан је одлучи да оде ка цару Андронику II где убрзо постаје командант његове војске. Међутим стари цар ни у овом сукобу није имао среће па је вео брзо исте године обновљен мир. Током 1325. године Андроника III је крунисан за цара и савладара Византије.

Слика 4. Краљ Стефан Урош III Дечански

⁸⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Stefan_Decanski_ktitor.jpg

Године 1327 у Византији поново избија по трећи пут сукоб између Андроника II и Андроника III. Овога пута и једна и друга страна желе да за себе придобију Србију али и Бугарску. Стари цар Андроник II је још од пре био у добрим односима са краљем Стефаном Дечанским и то још од времена његовог боравка у Византији када га је краљ Милутин протерао (1314).

У пролеће 1327. године на српски двор је стигло једно посланство старог цара Андроника II, под изговором да желе да разговарају са удовицом Јована Палеолога, Ирином, у циљу да је наговоре да се врати у Солун код њеног оца логотета Теодора Метохита.⁸¹ Иначе ово посланство су чинили Нићифир Григора, као и Торникије и Касандрин.⁸² Међутим прави разлог доласка овог посланства било је у томе да се придобије српска помоћ за наредне сукобе који су предстојали у царству. Један од чланова овога посланства, Торникије, је тајно преговарао са краљем Стефаном о савезу између краља Стефана и цара Андроника II и када је у томе успео одмах отпутовао у Цариград да обавести цара.⁸³ На крају испоставиће се да је овај потез цара Андроника II био веома успешан јер је Стефан пристао да му помогне.

Ни Андроник III није губио време па се веома брзо повезао са бугарским царем Михаилом Шишманом који и није био у баш неким добрим односима са Србијом, још је била свежа успомена на то када је бугарски цар Михаило отерао своју прву супругу Ану, сестру краља Стефана Дечанског. До међусобног сусрета два цара, Андроника III и Михаила Шишмана, дошло је у месту Черномену 13. маја 1327 године.⁸⁴ Претпоставља се да су се тада и договорили о савезу против српског краља Стефана Уроша III.

С друге стране Андроник II је вођење даљих преговора са српском страном поверио протовестијарију Андронику Палеологу, управнику Берата и западне Македоније иначе тада водећој личности на двору.⁸⁵ У јесен 1327. године почеле су војне операције у којима је од самог почетка војну иницијативу имао Андроник III, чију власт је признавао већи део градова и тврђава у Македонији, што му је омогућило да до краја 1327 године у потпуности загосподари целом овом облашћу и градом Солуном који је у децембру заузео.⁸⁶ У међувремену у војним операцијама учешће је узео и српски краљ који је посало војску под командом војводе Хреље као испомоћ цару Андронику II. Сам избор војводе Хреље на челу српских снага према речима Јована Кантакузина није био случајан јер је он међу српским племићима тада био први по јунаштву и војном искуству.⁸⁷

⁸¹ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Женидба краља Стефана Дечанског, стр 196-197, нап.81

⁸² Смиља Марјановић Душанић, Свети Краљ, стр.289; ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, посланица о Србији стр 621, нап. 6 и 7

⁸³ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Путовање Нићифора Григоре у Србију, стр 197, нап. 81

⁸⁴ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Женидба краља Стефана Дечанског, стр 198, нап. 84

⁸⁵ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Српски краљ према рату између Андроника II и Андроника III, стр. 202, нап. 91

⁸⁶ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 502

⁸⁷ ВИИНЈ VI, Јован Кантакузин, Српски одреди са војском присталица старог цара, стр. 321

Међутим српска војска, која се налазила опкољена у Серу са остацима војске старог цара међу којима је поред главних вођа било и доста угледних византица који су све своје наде полагале у српског краља, је углавном мировала јер је војвода Хреља увидео да је Андроник III исувише јак и надмоћнији и да би у том тренутку било узалудно водити сукоб и уједно помагати старог цара, који је тада изгубио веће градове и тврђаве као што су Солун, Воден, Костур и Охрид. Почетком 1328 године са својом војском лично је дошао и краљ Стефан Дечански са намером да узме учешће у овом рату. Ипак у разговору са војводом Хрељом, Стефан је донео две одлуке и то да одустане од пружања помоћи Андронику II имајући у виду каква је тренутно била ситуација по питању византијских међусобних борби као и да по сваку цену треба очувати мир поготово са младим царем Андроником III чије су снаге биле врло храбре и јаке.⁸⁸ Сматра се да је Стефан тада имао и великих неприлика са српском властелом која му је ставила до знања да ће га напустити ако буде кренуо да ратује против Андроника III. Такође постављало се питање куда и шта са оним угледним византијском феудалцима, присталицама старог цара, који су се налазили код Стефана. Сматра се да им је предложено неколико могућности: прво да краљ Стефан преко посланстава измоли младог цара Андроника III да им опрости, друго да их пошаље Михаилу Шишману бугарском цару како би уз његову помоћ се докопали Цариграда, у којем је још столовао стари Андроник II, и могућност да их пошаље у Венецију одакле би потом бродовима се вратили у Цариград.⁸⁹ Постајала је још једна могућност коју им је Стефан предложио а то је била да их насели у градове углавном у пограничне тврђаве као што су Просек, Прилеп и Струмица и да ту дочекају крај грађанског рата.⁹⁰ На послетку већи део ових византијских избеглица је прихватио овај последњи предлог међу којима је био и протовестијар Андроник Палеолог који се склонио у Прилеп где је убрзо и умро док је византијски восковођа бугарског порекла Михаило Асен који је иначе био утврђен у Просеку позвао и предао ово важно утврђење српском краљу.⁹¹ У међувремену у близини Цариграда је била потучена војска старог цара Андроника II, и када је у том тренутку изгледало да је изгубио сваку наду и да му је дошао крај десило се да је бугарски цар Михаило Шишман раскинуо савез са младим Андроником III и одлучио да пређе на страну старог цара Андроника II, шаљући му одред од 3000 хиљада војника које је сам лично водио. Овај чин Михаила дао је нову наду и подстрект цару Андронику II да покуша да организује нов и јачи отпор.

⁸⁸ Константи Лиречек, Историја Срба I, стр.205-206

⁸⁹ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 503

⁸⁹ Исто, стр. 503

⁹⁰ Исто, стр. 503

⁹¹ Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр. 270

У рано пролеће 1328. године бугарски цар Михаило је ушао на територију Византије и кренуо ка самом Цариграду. У исто време се граду над градовима, славном Константинопољу приближавао и цар Андроник III који је одмах започео преговоре са царем Михаилом. После краћег разговора, једним делом дипломатијом и подсећањем на предходне договоре и савезе, а другим делом претњом ратом, натерао је Михаила Шишмана да одустане од намере да помогне старом цару и да се са целом својом војском повуче из Византије.⁹² После овога било је јасно да је стари цар Андроник II изгубио, тако да је у мају 1328 године млади цар Андроник III ушао у Цариград и преузео власт. Цар Андроник II је абдицирао у корист Андроника III, и ако се веровало да ће бити прогнан то се није догодило, шта више задржан је на двору. Ипак после две године, у време када се разболео цар Андроник III, старији Андроник је од стране византијског племства био натеран да се замонаши што је имало за циљ да се коначно уклони са политичке сцене.

93

Слика 5. Цар Андроник II

94

Слика 6. Цар Андроник III

⁹² Историја Српског народа I, група аутора, стр. 503

⁹³ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/79/Andronikos_II_Palaiologos

⁹⁴ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb>

7.3. Битка код Велбужда

У току овог грађанског рата који се догодио у Византији, краљ Стефан Дечански није имао баш неког великог и виднијег учешћа, и ако је званично био на страни цара Андроника II, он је ипак до краја рата остао у неком пасивном ставу и према једном и према другом цару. Ипак те 1328 године цар Андроник III и бугарски цар Михаило Шишман су наставили међусобно разрачунавање али без одлучујућих успеха, да би на крају одлучили да склопе мир. У октобру 1328 године на састанцима у Једренима и Созополу је склопљено савезништво два цара где су закључили да им је заједнички непријатељ Србија и да би оружје требало окренути према њој.⁹⁵ За то време српски војни одреди су често нападали и померали границу у унутрашњост Византије према Македонији. Током 1329 године српска војска је почела да опседа Охрид, опустошивши читаву његову околину.⁹⁶ Управо ови напади на границу и опсада Охрида се могу сматрати једним од разлога незадовољства и непријатељства цара Андроника III према краљу Стефану. Сама опсада Охрида је ишла доста лоше, тако да је цар Андроник III после тешке болести, која га је задесила почетком 1330. године, и након успешног ратовања са Турцима у Тракији, успео да у пролеће 1330 године крене са својом војском према Охриду. На вест о његовом доласку српска војска, која је иначе била састављена од једног мањег одреда, је донела одлуку о повлачењу и не прихватању отворене борбе са царевим снагама. Након овога цар Андроник III је сматрао да је дошло време да се коначно треба разрачунати са Србијом, имајући у виду да му од стране Србије неће задуго бити мира. Због тога је управо у бугарском цару Михаилу нашао истомишљеника, имајући у виду две ствари: прво да овај није баш био у неким присним односима са краљем Стефаном већ више година, и друго његове амбиције у току грађанског рата у Византији где је управо хтео да од Србије изнуди што је могуће више уступака за себе знајући да су тада краљу Стефану руке били везане због рата са Византијом. У пролеће 1330 године постигнут је договор, два цара, византијског и бугарског, о нападу на Србију.⁹⁷ По свему судећи оба цара су изгледа имали велике планове у вези овога рата. Највише интереса су ипак имали Бугари који су ишли дотле да је цар Михаило планирао да када освоји Стефановао краљевство да одмах потом своју престоницу преселио у Србију, а да пре тога убије краља Стефана и да преотме читаво његово богатство.⁹⁸ Због тога схватајући целокупну ситуацију и имајући у виду значај овог рата бугарски цар је приступио темељним припремама где је почео да прикупља велику војску од преко 12000 људи од чега су један део чинили страни плаћеници углавном Татари и Осети као и влашки одреди на челу са влашким кнезом Јованом Басараба.⁹⁹

⁹⁵ К. Лиричек, Историја Срба I, стр. 206, пише о два састанка, у Једренима и Созополу, ВИИНЈ VI, стр.208, нап. 105. пише да је октобра 1328 склопљен мир

⁹⁶ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 506

⁹⁷ Исто, стр.506

⁹⁸ Данилови настављачи, стр 39

⁹⁹ ВИИНЈ VI, стр.208, нап. 107

У првом тренутку краљ Стефан је хтео да пукаша да затражи мир, или да одложи на неко време сукоб, због чега у пролеће 1330. године шаље српско посланство у Бугарску са два задатка, први да траже мир и други да прикупе што је више података о стању бугарске војске, о њеној јачини и могућим плановима.¹⁰⁰ На жалост, имајући жељу да покори српску земљу, цар Михаило није прихватио никакве преговоре о миру. Нашавши се у таквој ситуацији, да није могао да умилостави свога противника да одустане од рата, краљ Стефан Урош III се поче припремати за одбрану своје земље, снадбевајући се оружјем и војском. Треба напоменути да је у редовима српске војске за овај рат краљ Стефан узео и плаћенике из Немачке и Шпаније углавном добро увежбану коњицу.¹⁰¹

Почетком јула Србију су прво нападе трупе византијског цара Андроника III и то су углавном били спорадични напади дуж Македонске границе, не залазећи дубље у српску територију, очекујући се вероватно исход бугарских акција. Иначе треба рећи да се план два цара углавном односио да Србију треба напасти у истом тренутку са обе стране и тако је поразити, међутим на самом старту се план изјаловио јер је византијски цар зауставио своју војску у Пелагонији и одлучио да чека не желећи вероватно због недовољно јаке војске да он буде тај који ће примити најачи српски удар.

Обавештен о плановима оба цара, Стефан Урош III је као добар стратег донео одлуку да треба спречити да се две непријатељске војске састану и заједно крену на њега, због тога одлучи да прво крене на бугарског цара Михаила сматрајући га у том тренутку опаснијим противником од цара Андроника III. Краљ Стефан у почетку није знао правац одакле ће тачно ударити бугарска војска због чега је донео одлуку да се са главнином своје војске улогори на Добрич-пољу које се налази на ушћу Топлице у Мораву.¹⁰² Међутим како је бугарски цар Михаило кренуо из Видина преко Софије, заобишавши пут преко Ниша, стигао у долину реке Струме он се улогори код града Земена. Сазнавши за ово краљ Стефан брзо крену са својом војском у правцу југа долином Мораве прешавши котлину Славиште, а потом, крећучи се долином Криве реке изби код Велбушког поља где подиже логор наспрам бугарског табора на реци Каменчи (данас Саволштица), северно од Велбужда (данас Ћустендил).¹⁰³

При првом сусрету две војске, било је очигледно да су Бугари били бројчано надмоћнији али међутим дисциплина у њеним редовима није била на завидном нивоу јер због недостатка довољне хране део њене војске се разишао по околини пљачкајући српска села.

¹⁰⁰ Марица Маловић, Стефан Дечански и Зета, стр. 57.

¹⁰¹ ЗРВИ VI, стр. 20-30, Историја Српског народа I, група аутора, стр. 506

¹⁰² Данилови настављачи, стр 40; Историја Српског народа I, група аутора, стр. 506

¹⁰³ М. Маловић, Стефан Дечански и Зета, стр.58; Историја Српског народа I, група аутора, стр. 506;

Знајући за овакву ситуацију у бугарској војсци, а уједно очекујући долазак својих додатних трупа краљ Стефан није ни журио да започне битку већ одлучи прво да пошаље Бугарима преговараче са поруком о примирју у којој позива бугарског цара да одустане од напада.¹⁰⁴ По свему судећи ови преговори су у први мах постигли свој циљ а то је било одлагање почетка битке за пар дана колико је и било потребно краљу Стефану да му стигне очекивано појачање. На овај начин изгледа да су Бугари и њихов цар били донекле насамарени од српског краља, јер су у први мах стварно помислили да је он толико слаб па да због тога тражи преговоре, због чега и нису одмах по доласку српских трупа кренули да прикупљају своју војску и да се припремају за сукоб већ су им дозволили да и даље пљачкају околна српска села.¹⁰⁵ И управо користећи све околности које су му у том тренутку ишле на руку, као што су недисциплина и лаковерност бугарске војске и њеног цара, тако и долазак својих додатних трупа, краљ Стефан Урош III одлучи да у подне 28. јула 1330 године започне напад на бугарску војску и њеног цара Михаила Шишмана.¹⁰⁶ Овај напад за Бугаре је било страшно изненађење јер се уопште нису надали нападу српске војске, поготово не након преговора у којем је можда и било уговорено кратко примирје, због чега им се и даље највећи део војске налазио по околним селима и чинећи пљачку.¹⁰⁷ Први српски напад је изазвао пометњу у бугарској војсци која се разбежала на све стране, поготово када је пао са коња и потом би рањен и сам бугарски цар што је српска војска умела да то искористи и да их разбије до краја.¹⁰⁸

У опису саме битке Данилов настављач наводи да се српска војска борила „крепко“ као један, и да је српски краљ Стефан Урош III веома смишљено и тактички распоредио своју војску поделивши је у два дела један део, елитна јединица, односно српска коњица, била је под заповедништвом „младог краља“ Стефана Душана и она је требала да зада одлучан ударац непријатељу док је осталу војску, заједно са стрелцима, предводио сам он краљ Стефан Урош III.¹⁰⁹ Што се тиче података о величини једне и друге војске цар Душан у својој Речи уз Законик помиње прецизне бројке и то према његовом исказу, на бугарској страни је било око осамдесет хиљада војника, док су им Срби супротставили око петнаест хиљада ратника.¹¹⁰ Међутим о саставу српске војске постоји неколико различитих података али оно што је сигурно јесте да се у њеном саставу налазио и део плаћеника односно најамничке војске. Тако на пример Нићифор Григора спомиње око хиљаду искусних Келта, док Канатакузин спомиње и триста немачких оклопника.¹¹¹

¹⁰⁴ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 67

¹⁰⁵ ВИИНЈ VI, Јован Кантакузин, Битка код Велбужда, стр. 337-338, К. Лиречек Историја Срба I, стр 207

¹⁰⁶ Данилови настављачи, стр 42; ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр. 209-210, нап.109

¹⁰⁷ Историја српског народа I, група аутора, стр.507

¹⁰⁸ Данилови настављачи, стр 43

¹⁰⁹ Исто, стр 43

¹¹⁰ Н.Радојчић, Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354, стр.143

¹¹¹ Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр. 209-210, нап.110

Међутим нешто више вести о овим немачким војницима говори Мавро Орбин који спомиње да је краљ Стефан Дечански преко Дубровчана изнајмио из Италије око хиљду три стотине Немаца храбрих и добро извежбаних у оружју.¹¹² Исто такође се верује да је управо преко Дубровника уговорен и један одрђени број шпанских најамника тј Каталанаца који су били дошли у службу српскога краља.¹¹³ Што се самог тока битке тиче треба рећи и то да код Мавра Орбина у књизи „Краљевство Словена“ пише да су најамници били добро извежбани и прекаљени ратници који су представљали најјачи део српске војске, и да су они први извршили удар у центар бугарске војске а да је потом на њихов знак кренула српска коњица предвођена „младим краљем“ Стефаном Душаном који је нападао смело и храбро терајући непријатеља на бегство а при том убијајући све на које је наишао.¹¹⁴ Међутим у поглављу под називом Бугарско краљевство у истој књизи „Краљевство Словена“ Мавро Орбин даје значајно место краљу Стефану Урошу III (нап. Орбин спомиње овде краља Стефана под именом Немања) који је праћен одредом својих коњаника и хиљаду и три стотине Немаца најпре отео бугарску заставу а потом напао и заробио смртно рањеног бугарског цара Михаила који је пред њим умро после четири дана.¹¹⁵ Треба истаћи да је важно место и значај у овој битки код Велбужда имао „млади краљ“ син краља Стефана Дечанског, Стефан Душан. Наиме његова улога је била итекако велика, у чему се слажу сви биографи који говоре о овој битки. Ипак поставља се питање колика је и у чему та улога Душанова у овој битки била толико велика имајући у виду да поједини извори наводе само да је био доста храбар, да се својом храброшћу на крају прославио итд, што се ипак не може узети за довољно да би му се касније преписала огромна слава. Међутим да је ту било и нечега више и текако да јесте. Просто да су само најамници били ти који су самостално одлучили битку, било са краљем Стефаном или без њега, онда за младог Душана никако не би било места помињања у овој битки. Зато узимајући у обзир верзију да је битка решен на самом почетку, када су најманици ојачани српским коњаницима, ударили у центар Бугара, а да се све остало претворило у прогањање и убијање непријатеља, долази до закључка да је управо тада Душан славу једино могао стећи јер се управо он налазио на челу елитних јединица српске војске тј. коњице. На крају то и не би требало ништа да буде чудно јер је у то време Душан био млад и жељан славе, а са друге стране имао је огромну подршку међу властелом поготовом млађом јер су у њему тада сви видели будућег престолонаследника а он се као такав морао показати као храбар и борбен за будућег краља.

¹¹² Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, стр.270

¹¹³ М.Динић, Шпански најамници у српској служби, ЗРВИ VI (1960) стр. 20-23

¹¹⁴ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, стр.99

¹¹⁵ Исто, стр.270-271

Што се тиче смрти бугарског цара Михаила, о његовој смрти подаци су противуречни. Док Нићифор Григора каже да је цар био рањен и да је одмах затим заробљен и да је четвртог дана преминуо од рана.¹¹⁶ Данилов настављач каже да је умро одмах након првог дана пошто видевши пораз његове војске цар Михаило поче да бежи, међутим у једном тренутку му се саплео коњ и након пада са коња видно повређен немајући куд да иде сустигоше га српски војници који га на лицу места убише.¹¹⁷ Међутим, Григорија Цамблук, тврди да је бугарски цар био заробљен и одведен пред Душана, који га потом својом руком убио.¹¹⁸ Ову верзију такође налазимо у Душановом законику, где сам Душан каже да је он лично мачем одрубио главу Михаилу.¹¹⁹ Вест о смрти цара Михаила коју наводи Мавро Орбин се донекле разликује од осталих осим верзије коју износи Данилово настављач где се поклапа са тренутком бежања и пада са коња док остатак има другачији крај. По њему је цар Михаило након пада са коња пешице побегао у шуму ту су га ухватили српски војници и одвели пред краља Стефана где је изненада док су разговарали Михаило напрасно умро.¹²⁰

Колика је Бугарска катастрофа била велика после пораза код Велбужда, види се из тога да је читав војска била потпуно разбијена, да су многи бугарски војници били побијени или заробљени, а да заробљене бугарске велможе чак и нису знале да им је цар погинуо, све док им његово тело није показао српски краљ. Вероватно да је краљ Стефан у овом тренутку желео, када је видео колике су размере бугарског пораза, да убеди бугарске велможе да им је сваки даљи отпор узалудан. Краљ Стефан је у једном тренутку дошао на идеју да на упражњени престо у Бугарску врати своју сестру Ану и њеног сина Јованом Стефаном које је пре неколико година протерао цат Михаило. У жељи да се његова идеја оствари а у циљу да придобије бугарско племство, јер без њих то никако не би могло, краљ Стефан је након већања са својим великашима, услишио жељу Бугара и доне одлуку да тело цара Михаила буде достојно сахрањено у манастиру Светог Ђорђа у селу Старо Нагоричино у близини Куманова.¹²¹

Одмах после тога краљ Стефан доноси одлуку да крене у Бугарску. Међутим пре покрета он је о својој победи код Велбужда и о даљим плановима обавестио своју жену краљицу Марију и српског архиепископа Данила II као и сав сабор српске земље.¹²² Треба напоменути да је одмах после битке, српски сабор, видевши огромне размере победе, расправљао о даљим корацима. Бугарска је била сломљена и сада је било потребно само ући у њу, проширити српску територију и разделити плен. Ипак по свему судећи краљ Стефан је имао друге планове и није имао воље за тако нешто, што ће касније бити и главни камен раздора између њега и српске властеле.

¹¹⁶ ВИН VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 210, нап.112,

¹¹⁷ Данилови настављачи, стр 43

¹¹⁸ Григорије Цамблук Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 69

¹¹⁹ Никола Радојчић, Законик цара Стефана Душана, стр.143

¹²⁰ Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр.99

¹²¹ Данилови настављачи, стр.46- 47

¹²² Исто, стр.47

¹²³ Исто, стр. 49

Наставак пута кроз Бугарску за српског краља и српску војску није представљао посебан проблем, Бугари једноставно нису пружали никакав отпор, а уз њега и поред његове војске ишли су и заробљени бугарски великаши који су требали да му предају своје градове и целу бугарску државу.¹²³ Док је путовао кроз Бугарску краљ Стефан је упутио својој сестри Ани поруку у којој је обавештава да јој је бивши муж, бугарски цар Михаило погинуо као и о својој идеји да на бугарски престо постави њеног и Михаиловог сина Јована Стефана. У међувремену преостали бугарски великаши на челу са Белауром, братом покојног цара Михаила, одлучише да дочекају Стефана код места Извор у намери да га моле за мир.¹²⁴ У ствари њихов план је био да се српска војска заустави пре него што стигне у престоницу, град Трново. Јер ко зна шта би се тада десило са бугарском државом, имајући у виду да би у том тренутку било веома тешко обуздати српску властелу која би сигурно тражила ратни плен. Зато су Бугари одлучили да пођу у сусрет краљу и да се састану са њим пре него што он са својим велможама и војском не уђе у њихову престоницу. Када су стигли пред српским краљем бугарски великаши осим мира понудили су му да преузме и власт над цело Бугарском.¹²⁵ Међутим краљ Стефан је пристао само на мир не тражећи скоро ништа за Србију, осим једне ствари а то је да се на Бугарски царски престо попне син његове сестре Ане и почившег цара Михаила, Јована Стефана.¹²⁶

Коначан резултат битке код Велбужда био је тај да је Србија коначно своје границе са Бугарском утврдила и да је бугарску моћ тако сломила да за веома дуги низ наредних година Бугарима неће падати на памет да нападну Србију. С друге стране, Стефан је преко своје сестре Ане имао у Бугарској одлучујући утицај а да Бугари нису према њему осећали никакву мржњу јер се он није уопште мешао у било какве бугарске унутрушње ствари, тако на пример ниједан од бугарских великаша није био уклоњен већ су сви они у својим звањима били потврђени. Миром у месту Извори краљ Стефан је Бугарима гарантовао немешање у њихове унутрашње ствари, Бугарској није откинут ни један део њене територије већ је остала у они границама у којим је билка и пре Велбужда. Овим потезом краља Стефана односно миром није једино била задовољна српска властела јер практично од велике победе код Велбужда она није добила апсолутно ништа. Није било пљачке, није било територијалног проширења, нити нових звања, због чега се касније и те како осетило у пуној снази.

¹²³ Данилови настављачи, стр.49

¹²⁴ Исто, стр.49

¹²⁵ Исто, стр. 50-51; Историја српског народа I, група аутора, стр.507

¹²⁶ Исто, стр.51-52

О победи српске војске и српског краља код Велбужда као и о смрти бугарског цара Михаила убрзо је сазнао и византијски цар Андроник III . Он је одмах користећи расуло у бугарским редовима у јесен те 1330 године заузео неке црноморске области које му је пре одузео бугарски цар и тако успео да извуче максималну корист од пораза свог дотадашњег савезника. Што се тиче односа са Србијом цар Андроник III је веома брзо након победе српске војске код Велбужда напустио Македонију остављајући неколико војних граница у оне градове, тврђаве које је до тада освојио. Треба рећи да је до тада он са својом војском био прешао границу са Србијом и у српском делу Македоније и покушавао да освоји поједине области које је краљ Стефан пре годину дана (1329.) био припојио како би на тај начин успостави своју власт у области западно од Прилепа. Међутим убрзо након склапања мира са Бугарима и повратка у Србију краљ Стефан је, искористивши одлазак византијског цара из Македоније, донео одлуку да ослободи све оне градове, које је у међувремену цар Андроник III до тада освојио. За овај поход Стефан је послао одреде српске војске на челу са његовим сином Душаном вероватно у циљу да на неки начин умањи како незадовољство српских великаша тако и Душаново које је било изазвано за њих неповољним миром у Извору са Бугарима. Византијци скоро да нису ни пружали неки јак отпор па су одреди српске војске на челу са младим краљем Душаном веома лако ослободили сва она места која су раније била освојена као што су градови Велес, Просек, Штип, Добрун и Чрешће.¹²⁷

128

Слика 6. Битка код Велбужда 1330.године

¹²⁷ Данилови настављачи, стр 53, Историја Српског Народа I, стр 508

¹²⁸ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia>

7.4. Сукоб са сином Душаном и смрт краља Стефана Уроша III Дечанског

У време тријумфа српске војске у битки код Велбужда највише се, као што је речено, истакао у борбама „млади краљ“ Стефан Душан који је тада имао 22 године, узимјаући у обзир да се родио 1308. године.¹²⁹ Краљ Стефан Урош III је, после сјајних победа у битки код Велбужда и над византијцима у Македонији, био поносан на свога сина Сетфана Душана али исто тако и обазрив и временом сумњичав према њему, осећајући да из дана у дан постаје миљеник српске властеле, и да се може десити да за његова живота Душан уз њихову подршку једног дана силом крене и покуша да преузме краљевски престо. Због тога краљ Стефан доноси одлуку да Душана одмах пошаље у зетску област (иначе Душан је добио ову област на управу после крунисања краља Стефана Уроша III 1322 године с тим што због својих тада младих година још није управљао њоме).¹³⁰ Тада са Душаном у ову област је пошло доста млађе српске властеле која је била жељна ратних подвига и нових освајања. Највероватније је, да је ова властела која је била окупљена око Душана, иначе незадовољна на старог краља поготово због неповољног за њих мира са Бугарском, непрестано га наговарала да што пре изврши побуну против оца, хушкајући га говорећи да је краљ Стефан исувише стар и да није више способан да влада као и то да би краљ могао да га лиши престола у односу на млђег полубрата Симеона Синише.¹³¹ Краљ Стефан Урош III је са Маријом Палеолог 1326. године добио сина Симеона Синишу тако да је и он мога бити нови претедент на престо Србије.¹³² Веома сличну верзију износи и Нићифор Григор где каже да се српски краљ коме је било педест година оженио ћесаревом ћерком Маријом Палеолог која је имала дванаест година, а да у међувремену није био оженио сина Душана, па пошто је са том ћесаревом ћерком почео да има децу, његовог сина поче да обузима страх и подозрење да ће краљ једно од ове деце са Маријом одредити уместо њега за наследника.¹³³ Међутим треба рећи да теорија о томе да је у односу између Душана и Стефана била умешена Марија Палелолог је неодржива просто што краљица Марија није имала никаквог утицаја на краља Стефана, а понајмање по питању наслеђа престола. Сам Душан, када је преузео власт, поштовао је своју маћеху и њену децу и није их узнемиравао. Она је после смрти краља Стефана, остала у Србији и замонашила се као монахиња Марта где је умрла 7. априла 1357 године и сахрањена у Скопљу. Полубрат Симеон Синиша је временом постао деспот добивши је од Душана после крунисања за цара 1346 године као и на управу област Епир.¹³⁴

¹²⁹ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 211, нап.114

¹³⁰ Данилови настављачи, стр 60; Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр.100

¹³¹ Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр.100

¹³² Дејан Јечменица, Немањићи другог реда, стр.147

¹³³ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 211

¹³⁴ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 531-532

У јесен 1330 године краљ Стефан је дошао у Зетску област. Претпоставља се да је разлог његовог, тако брзог, доласка у том тренутку могла бити нека врста редовног обиласка земље као и могућност да је био подстакнут неким вестима о владању младог краља Душана које су му уносиле сумњу. Због тога је без сумње одлучио да се лично увери каква је ситуација у Зети. Приликом ове посете краљ Стефан је примио честитке од Дубровчана због своје славне победе над бугарским царем Михаилом, и изгледа да је тада, мада без успеха, тражио од њих шест галија, што се да претпоставити да се вероватно тада припремао за некакве војне операције и да је због тога дошао у Зету.¹³⁵ Међутим борбе са Душаном почеле су тек након тога, односно крајем те или почетком 1331 године. А у међувремену се и Душан обраћао Дубровчанима за „савет, помоћ и подршку“ али и њега су Дубровчани одбили уз поруку, као и краљу оју су дали, да ће у складу са својим трговачким интересима који су налагали мирне прилике у суседном краљевству пре посредовати у скалпању примирја између зараћених страна него бити на било чијој страни. И поред тога у том тренутку краљ Стефан је већ са својом војском пристигао у Зету и дошао до Скадра где се налазио двор његовог сина „младог краља“ Душана.¹³⁶ Веома брзо је одлучио да енергично реагује наређујући да се Душанов двор који се налазио под Скадром на обали реке Дримца, као и многе друге палате разори до темеља и да се уништи и опљачка цео тај крај.¹³⁷ У том тренутку је изгледало да се историја поновља. Као што је некада Стефан Дечански, сада је Душан са својом војском и властелом пребегао на другу обалу Бојане избегавајући сукоб са оцем. Сетивши се времена када је он (краљ Стефан) био у таквој ситуацији и сетивши се како се према њему тада понео његов отац краљ Милутин, Стефан одлучи да пошаље Душану своје верне слуге, велможе, са задатком да га позову да дође к њему ради договора, не би ли га на превару ухватио на начин као што је њега краљ Милутин, тако што би га прво очински загрлио а потом дао да га свежу и ослепе.¹³⁸ Међутим на жалост по краља Стефана у том тренутку он ни изблиза није изгледао нити је био као краљ Милутин, а исто тако на срећу Душана који није био као Стефан те 1314. године, тако да краљева варка није успела.¹³⁹ По свему судећи овај први састанак оца и сина није успео, али други изгледа да јесте. Опрезан по природи а поучен предходном породичном историјом, „млади краљ“ Стефан Душан је одлучио да ће разговарати са оцем једино преко посланстава и да ће се састати са њим тек онда када му краљ Стефан буде гарантовао личну сигурност. После дужих преговора, у другој половини априла 1331 године је постигнут договор где су обојица дали заклетву¹⁴⁰

¹³⁵ Смиља Марјановић Душанић, Свети Краљ, стр.310

¹³⁶ Данилови настављачи, стр 61

¹³⁷ Исто, стр.61

¹³⁸ Исто, стр.61

¹³⁹ Исто, стр.61

¹⁴⁰ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 509

У суштини овим миром није ништа фактички било решено осим што се сачувало дотадашње стање у држави. Краљ Стефан Урош III се вратио у своје земље задржавши краљевску круну а Душан је и даље остао „млади краљ“ да влада Зетском облашћу. Ипак свима је било јасно да овакво стање неће дуго трајати, колико збога Стефанове неуравнотежане и осветољубиве природе толико и због притисака које је властела вршила на Душана. Почетком маја Сетафан Душан је боравио у Требињу где је примио дубровачке посланике који су га позвали да посети Дубровник што је то он и учинио већ средином истог месеца где је неколико дана боравио у граду, и где су га дубровчани дочекали уз све владарске почести. Али ситуација у земљи је била све више напетост. Краљ Стефан се никако није могао смирити и никако није могао орпстити сину, већ је и даље припремао освету за коначни обрачун са њим.¹⁴¹ Душан је у међувремену био обавештен о плановима његовог оца али у том тренутку није знао шта да чини, није желео да покрене војску и да нападне оца нити да седи и да га чека јер би то значило да чека смрт. На крају ипак да би избегао сукоб он је одлучио да упути посланство краљу Стефану са поруком у којем га моли за милост уверавајући га у своју верност и љубав.¹⁴² Нажалост краљ Стефан није превише обарћао пажњу на ова Душанова уверавања и молбе, већ га је позвао да лично дође код њега. Душан свестан да се ради о клопци, и незнајући шта даље да чини а не имајући жеље за ратним сукобима са оцем предлагао је бекство у неку страну земљу.¹⁴³ Међутим одлучна властела га је спречила у том плану понудивши му две могућности и то, или да заједнички нападну на краља Стефана или ће сви они прећи на страну краља Стефана и њега оставити на милост и немилост оца му. Напокон Душан после овога састанка са својом властелом, и изреченим њиховим ставом донесе одлуку да крене у нападе на краља Стефана. У зору једне среде 21. или 28. августа 1331. године Душан је са својом војском и присталицама пошао из Скадра где се обрео усред горе Прозрака одакле је поделио војску како би опколили очев двор у Неродимљу.¹⁴⁴ На жалост или срећу краљ Стефан је успео једва да побегне са малим бројем њему оданих људи у тврђаву Петрич, остављајући за собом у Неродимљу своју жену Марију Палеолог и њихову заједничку децу, сина Симеона Синеши и кћер Јелену.¹⁴⁵ Одмах након што је Стефан побегао, Душан је преузео у своје руке цео двор у Неродимљу и породицу његовог оца а потом наставио потеру за њим, знајући да не сме оставити Стефану довољно времена да организује неки чвршћи отпор. Потера је на крају нашла краља Стефана у тврђави Петрич и приморала га на предају што је он и учинио видевши да не може да организује никакав отпор.¹⁴⁶ По савету својих присталица, након што му се краљ Стефан предао, Душан је не желећи да се према оцу понаша онако како он можда онашао према њему да су улоге биле којим случајем промењене, већ је наредио да се он и цела његова породица затворе у тврђаву Звечан у циљу решавања даље његове судбине где уопште није било помена, у том тренутку, о смртној казни нити је она била очекивана у датим околностима већ је породица требало да остане у звечанској тврђави док се не уговоре услови мира.¹⁴⁷

¹⁴¹ Данилови настављачи, стр. 62

¹⁴² Исто, стр.62

¹⁴³ Исто, стр.63

¹⁴⁴ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 212, нап.116,

Данилов настављач, стр. 64

¹⁴⁵ Данилови настављачи, стр 64

¹⁴⁶ Исто, стр.64

¹⁴⁷ Исто, стр.64

Након тога Душан је почео припреме за литиман прелазак власти са његовог оца краља Стефана Уроша III на њега за краља Србије и поморских земаља. Саме припреме за крунисање су ишле без неких већих проблема, пошто је Душан ту имао сасвим чисту ситуацију, јер је, како сам Стефан Дечански истиче у Дечанској хрисовуљи, крунисан заједно са својим оцем, још 1322. године, на Богојављење, као једини и десигнирани наследник престола. Такође треба имати у виду и то да краљ Стефан Урош III очигледно у то време није био баш омиљен код властеле, где смо више пута наводили разлоге, тако да његов пад и није проузроковао никакве проблеме, па самим тим у држави није било никаквих отпора. Међутим и поред свега тога ипак постављало се питање какав је у свему овоме став српске православне цркве и њеног архиепископа Данила II имајући у виду велики значај цркве и архиепископа Данила II за довођења краља Стефана на престо после смрти краља Милутина. Испоставило се да није било никаквих проблема по овом питању јер је архиепископ Данило II мирно примио ову смену престола и донео одлуку да ће крунисати Душана за краља.

Одмах након тога на Малу Госпојину 24/8. септембра 1331 године одржан је државни сабор у дворцу у Сврчину где је Стефан Душан крунисан за краља српских и поморских земаља а сам чин крунисања је обавио архиепископ Данила II уз присуство целокупног српског епископата и целим црквеним клиром.¹⁴⁸

Ипак остало је и даље након свега отворено питање шта урадити са старим краљем Стефаном Урошем III и његовом породицом који су и даље били затворени у тврђави у Звечану? Никако не треба заборавити и то да иако Стефан Дечански није више краљ он још увек има један део својих присталица у земљи и због тога представљао је опасност. Краљ Стефан Душан је у једном тренутку желео да га осатви у али властела која је доста помагала Душану тада није тако мислила, јер се с разлогом бојала Стефана Дечанског знајући да је био осветољубив и ко зна како би се обрачунао са њима када би му се указала прилика, због тога су тражили од Душана да ликвидира свога оца, краља Стефана.¹⁴⁹ У том тренутку по свему судећи Душан је био приморан да попусти пред наваљивањем моћне властеле због чега је наредио да се Марија Палеолог и деца пребаце у други град а да се његов отац до тада краљ Стефан Урош III Дечански погуби дављењем.¹⁵⁰ Слично Цамблаку о смрти краља Стефана говори и Нићифор Григор с том разликом да наређење за погубљење Стефана није ишло директно од Душана, већ да су то на своју руку учиниле његове велможе због чега се Душан није смео одупрети јер се бојао за себе.¹⁵¹

¹⁴⁸ Данилови настављачи, стр 69

¹⁴⁹ Мавро Орбин, Краљевство Словена, стр.100

¹⁵⁰ Грогорије Цамблак Књижевни рад у Србији, Житије Стефана Дечанског, стр. 72

¹⁵¹ ВИИНЈ VI, Нићифор Григора, Битка код Велбужда, стр 212

Међутим по питању смрти краља Стефана Дечанског постоји и друга верзија, тако на пример непознати Данилови настављачи наводе да је краљ Стефан Дечански умро природном смрћу и то непосредно након Душановог крунисања.¹⁵² Дакле, на основу овога извора краљ Стефан Урош III Дечански је умро природном смрћу и није било никаквог насиља над њима и да је само била случајност времена његове смрти са свим догађајима који су се догађали у то време. Било како било смрт краља Стефана Дечанског до дана данашњег је остала под велом тајне или мистерије, оно што се зна а везано за његову смрт јесте датум а то је било 24/11 новембра 1331 године.

153

Слика 7. Опело краља Стефана Дечанског

¹⁵² Данилови Настављачи, стр. 64-65

¹⁵³ <https://upload.wikimedia.org>

8. Манастир Високи Дечани

Оно што карактерише све владаре из династије Немањића у опште српске владаре у средњем веку је задужбинарство које се огледало у градњи цркава и манастира, али и тврђава, мостова, путва и болница. Ипак црквене задужбине носе у највећој мери лично обележје свог ктитора, његове духовности, његовог погледа на свет, уметност и лепоту. Краљ Стефан Урош III Дечански је током целог свог живота а нарочито од када је постао краљ слао раскошне и богате дарове како у Јерусалим, Свету Земљу, Египат, Цариград посебно у манастир Христа Пантократора у коме је проводио неколико година свога заточеништва, тако и Светој Гори посебно слваној царској лаври манастира Хиландара који су основали, учврстили и сваким добрим даром даривали његови прародитељи и родитељи рода немањићког. Ипак, име Дечански, краљ Стефан Урош III је добио по својој најважнијој задужбини манастиру Христа Сведржитеља (Пантократора) у месту Дечани покрај реке Бистрица подно планине Проклетија у Метохији на путу између Пећи и Призрена. Одлука краља Стефана Уроша III о савладарству и потреба да се крунише заједно са сином Душаном условила је и да се зидају Дечани као заједничка задужбина како би се тиме осигурао легитимитет власти његовог сина после његовог живота.¹⁵⁴ Причу о градњи Дечана, Стефанов животописац Григорије Цамблак смешта у време пре битке код Велбужда, док други животописац, Данилов насатвљач, сматра да је манастир почео да се зида касније после Велбужда наводећи да је краљ Стефан позвао архиепископа Данила да пронађу згодно место за зидање манастира.¹⁵⁵

Данас се поуздано зна да су Дечани почели да се граде 1327 а да су завршени 1335 године док је само фрескописање највероватније завршено око 1347/48 године у време владавине краља Стефана Душана.¹⁵⁶ Манастир је градио католички свештеник Фра Вита који је са собом, из Котора, довео велики број искусних клесара и каменорезаца, уневши у његову архитектуру, сем полета и снаге, укусну комбинације романских западних традиција са нешто источњачких елемената. На јужним вратима манастира неимар Фра Вита је уклесао натпис,, Фра Вита, мали брат, пратомајстор из Котора, града краљева, сазида ову цркву Светог Пантократора господину краљу Стефану Урошу Трећем и сину му светлomu и превеликомu и преславномu господину краљу Стефану. И сазида се за осам година и довршен је сасвим црква у лето 1335“

157

Слика 8. Натпис пратомајстора Фра Вите о зидању Дечана

¹⁵⁴ Павле Ивић и Милица Грковић, Дечанске хрисовуње, стр.304

¹⁵⁵ Данилови Настављачи, стр. 57

¹⁵⁶ Историја Српског народа I, група аутора, стр. 643

¹⁵⁷ <https://www.decani.org/images/phocagallery/clanci/istorija/izgradnja/thumbs/phoca>

Дечани су истовремено највећи очувани споменик византијског сликарстава и највећа целина романске скулптуре на нашем тлу, православни храм у одори позног романско-готског стила и једно од најсложенијих градитељских дела свог времена. По склопу запремина и спољној обради Дечани су најближи романским и романско-готским катедралама на источној обали Јадрана, док је унутрашњост простро цркве потпуно живописан и добро очуван фрескама, где је осликано је преко хиљаду фресака, разврстаних у више од двадесет циклуса са око десет хиљада ликова непроцењиве уметничке и духовне вредности. Као и код ранијих цркава такозваног рашког стила манастир је потпуно прилагођен православном култу, где се увелико препознаје утицај архиепископа Данила који је надгледао радове на изградњи манастира. 1330 године краљ Стефан Дечански је издао ктиторску повељу, хрисовуљу, којом се утврђује правни положај задужбине и величина поседа који су приложени задужбини. Хрисовуља је написана на пергаментном свитку дугом пет метара ћириличним писмом црним мастилом док су иницијали и краљев потпис написани црвеним мастилом.

Након смрти краља Стефана Уроша III његове мошти из Звечана у Дечане је пренео његов син краљ Стефан Душан, који се и данас налазе у мермерном саркофагу северно од олтарских двери. После Косовске битке (1389.) манастир Дечани је 1397. године је посетила кнегиња Милица (монахиња Евгенија) са синовима кнезом Стефаном и Вуком и том приликом затекавши га опустелог вратила му је отета имања и дала да се обнови велики бронзани полијелеј-хорос (висећи свећњак) који је првобитно манастиру даровао краљ Душан, а који и данас виси у поткуполном простору дечанске цркве. Том приликом манастиру је монахиња Евгенија поклонила и две велике свеће високе преко два метра, које се и данас чувају у манастири, са заветом да их упале ослободиоци Косоава и Метохије, што је и учињено после Балканских ратова 1912. године. Године 1764. су изграђени нови иконостаси за дечанску цркву који се ту и данас налазе. У цркви се налази по предању и саркофаг Ане (Неде) сестре краља Стефана Дечанског и бугарске царице- жене бугарског цара Михаила Шипмана. Од 14 века манастир Високи Дечани су општежитељни мушки манастир са непрекинутом монашком традицијом до дана данашњег.

158

Слика 9. Манастри Дечани

¹⁵⁸ <https://www.decani.org/images/umetnost-i-arhitektura/crkva-vaznesenja-hristovog>.

9. Закључак

Краљ Стефан Урош III Дечански је од скоро свих владара из династије Немањића игром судбине постао најтрагичнија личност, која је највећи део свога живота провела у жртви, болу и патњи. Још као младић послат је као жртва на татарски двор у својству талца, а затим по избављењу и повратку и после мирних година долази у сукоб са оцем од чије руке ће бити гоњен и предат целату на ослепљење, да би потом ратовао против браће, не би ли дошао на власт која му је припадала а која му је на крају после непуне деценије насилно одузета од руке рођеног сина након чега је и лишен живота. Нажалост остаће и даље у историји нејасно под којим околностима и како се стварно завршио живот краљ Стефан Урош III, и да ли је проклетство које се као мит у народу после његове смрти полако али увеликом провлачио био истинит и да ли је оно утицало на сва будућа збивања која су задесила како српско царство тако и читаву српску средњовековну државу

Чини се да је данас више оних извора који говоре да је смрт краља Стефана Дечанског била насилна у односу на оне изворе који то оспоравају. Ипак нама два најважнија извора која говоре о последњим годинама живота краља Стефана Дечанског се управо по питању његове смрти размимоилазе. Тако, узимајући у обзир дела Данилових настављача најближим времену Стефанове смрти желе да „насилну“ смрт преиначи у природну. По њима су само силе природе биле те да је у том тренутку за непuna два месеца после Душановог крунисања краљ Стефан Дечански изненада разболео и због тога и умро. Зато они свесно избегавају причу насилне смрти давлeња ако је уопште она и истинита, као и то да је краљ Душан лично дао наређење да се погуби његов отац. Разлог таквој тези је можда стоји и то да у тренутку када они пишу житије краља Стефана Дечанског, српском државом влада цар Душан који је био на врхунцу своје владавине. Међутим други важан биограф Григорије Цамблaк, који пише скоро после седамдесет година од смрти краља Стефана самим тим без икакве такорећи могућности за цензуру или бојазности, наводи у житију краља Стефана Дечанског управо насилну смрт окривљујући Душана за убиство. Вероватно као једана од могућих претпоставки таквом ставу писца стоји највероватније већ тада у народу легенда о проклетству којом је Стефан проклео сина Душана оног тренутка када је он послао своје људе да га удаве усред ноћи. Управо та легенда и то проклетство у народу је тумачено као разлог пропадања српског царства и нестанак са историјске сцене династије Немањић поготово касније подпадање а потом и нестајање српске државе под власт иновераца односно Османског царства 1459 године.

10.Списак извора и литературе

Извори :

- ❖ Архиепископ Данило Други, *Живот краљева и архиепископа српски*, превод Лазар Мирковић, Београд 1935.
- ❖ Данилови настављачи, Данилов ученик, други настављачи Даниловог зборника, приредио проф. др Гордон Мак Данијел, Београд 1989.
- ❖ Григорије Цамблак, Књижевни рад у Србији, *Житије Стефана Дечанског*, приредио проф. др Дамњан Петровић, Београд 1989
- ❖ П. Ивић - М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976
- ❖ *Византијски извори за историју народа Југославије*; том VI, обрадили Љ. Максимовић, И. Ђурић, С. Ћирковић, Б.Ферјанчић, Н. Радошевић, Београд 1986
- ❖ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, чланови редакције Ф. Баришић, Р. Самарцић, С. Ћирковић, Београд 1968
- ❖ Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи*; књ.І, приредио С. Ћирковић, Београд 1982
- ❖ С.Ћирковић, *Повеља краља Сетфана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321 године*, ССА књ.5, Београд 2006.
- ❖ Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326.године*, ССА књ.6, Београд 2007.
- ❖ М.Динић, *Однос краља Милутина и Драгутина*,ЗРВИ 3, Београд 1955
- ❖ М.Динић, *Шпански најамници у српској служби*,ЗРВИ 6, Београд 1960
- ❖ Б. Крекић, *О рату Дубровника и Србије 1327-1328*, ЗРВИ 11, Београда 1968
- ❖ *Старе српске биографије*, Београд 1968

Литература:

- ❖ Историја српског народа I, Од најстаријих времена до Маричке битка 1371, Београд 1981
- ❖ К. Јиречек, *Историја Срба књ.І*, Политичка историја до 1537, Београд 1952
- ❖ Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998
- ❖ В. Ћоровић, *Историја Срба*, Београд 1989
- ❖ А. Веселиновић-Р.Љушић, *Српске дијанстије*, Београда 2008
- ❖ С. Марјановић Душанић, *Свети краљ*, Београд 2007
- ❖ Д. Јечменица, *Немањићи другог реда*, Београд 2018
- ❖ М. Благојевић, *Србија у доба Немањића, од кнежевине до царства 1168-1337*, Београд 1989
- ❖ Б. Ферјанчић-С. Ћирковић, *Стефан Душан краљ и цар 1331-1355*, Београд 2005
- ❖ С. Ћирковић, *Срби у средњем веку*,Београд 1998
- ❖ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964
- ❖ Н. Радојчић, *Законк цара Стефана Душана 1349 и 1354*, Београд 1960
- ❖ М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, Историјски записи, Титоград 1979
- ❖ Љ. Максимовић, *Византијска провинцијска управа у доба Палеолога*, Византолошки институт САНУ, Београд 197

Фотографије:

- ❖ Слика 1 - <https://image.slidesharecdn.com>
- ❖ Слика 2 - <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/Stefan>
- ❖ Слика 3 - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6e/Stefan_Decanski_Coronation.
- ❖ Слика 4 - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Stefan_Decanski_ktitor.jpg
- ❖ Слика 5 - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/79/Andronikos_II_Palaiologos
- ❖ Слика 6 - <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb>
- ❖ Слика 7 - <https://upload.wikimedia.org>
- ❖ Слика 8 - <https://www.decani.org/images/phocagallery/clanci/istorija/izgradnja/thumbs/phoca>
- ❖ Слика 9 - <https://www.decani.org/images/umetnost-i-arhitektura/crkva-vaznesenja-hristovog>